

MEHMET HİLMİ'YE GÖRE BATI TRAKYA TÜRKLERİNİN 1930 TÜRK-YUNAN DOSTLUĞUNDAN BEKLENTİLERİ

Nilüfer ERDEM*

Özet

Batı Trakya Türkleri, Yunanistan'ın diğer bölgelerindeki Müslüman Türk nüfusun aksine mübadele uygulamasının dışında tutulmuşlardır. Yine de Lozan Antlaşması sonrasında bir takım problemlerle yüzleşmişlerdir. Bu dönemde bölge Türklerinin en önemli sıkıntıları, mübadeleden sonra bölgeye yerleştirilen Rum göçmenlerden kaynaklanmıştır. Söz konusu gelişme sebebiyle bölgedeki ekonomik, sosyal ve demografik dengeler bozulmuştur. Diğer taraftan Kurtuluş Savaşı'nın akabinde Türkiye'den gelen bir grup sığınmacı da bölgeyi mesken tutmuştur. Bunlardan bir kısmı gazeteler çıkarmış, öğretmenlik yapmış, daha da önemlisi Batı Trakya Türklerine ait kimi kurumlarda roller üstlenmişlerdir. Genç bir gazeteci olan Mehmet Hilmi, Türkiye ile Yunanistan'ın yeni bir dostluk antlaşması için kollarını sıvadıkları bir dönemde, bölge Türklerinin problemlerini ve dostluktan beklentilerini yayınlamakta olduğu "Yeni Adım" Gazetesi'nde işlemiştir. Öyle ki Yeni Adım, Batı Trakya Türklerinin sesi olmuştur. Mehmet Hilmi'nin konulara aydın, yenilikçi ve milliyetçi bir pencereden baktığı, bölge Türklerinin haklarını ateşli bir şekilde savunduğu dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Hilmi, Yeni Adım Gazetesi, Batı Trakya, Lozan Antlaşması, 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması.

ABSTRACT

Expectations of Western Thracian Turks from The Turco-Greek Friendship in 1930 according to Mehmet Hilmi

Turks of Western Thrace, unlike the Muslim Turkish population at other regions of Greece were excluded from population exchange. Nevertheless, they faced various problems after the Lausanne Treaty. At that time the main problems raised due to Greek immigrants which were settled to this region. Due to this development the economic, social and demographic balance had deteriorated. On the other hand immediately after the War of Independence a group of refugees from Turkey resided in the region. Some of them published newspapers, others served as teacher and the most important they undertook important roles at some foundations of Western Thrace Turks. Mehmet Hilmi as a young journalist, investigated at his newspaper "Yeni Adım" the problems and expectations of the region Turks from friendship treaty which was under preparation between Greece and Turkey. So much so that "Yeni Adım" became the voice of Western Thrace Turks. It is significant that Mehmet Hilmi's approach to subjects is intellectual, innovative and nationalist. Also, he defended the rights of the Western Thrace Turks with passion.

Key Words: Mehmet Hilmi, "Yeni Adım" Newspaper, Western Thrace, The Lausanne Treaty, Turkish-Greek Friendship Treaty of 1930.

* Okutmanı. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, nilerdem@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılmış olan günümüz Batı Trakya'sı; doğudan Meriç (Evros) Nehri ile Türkiye'den, batıdan Mesta – Karasu (Nestos) Nehri ile Makedonya'dan, kuzeyden Rodop Dağları ile Bulgaristan'dan ayrılmaktadır. Bölge güneyden Ege Denizi ile çevrilidir ve üç ilden oluşmaktadır. Bu iller en doğuda Meriç 'Evros' (merkezi Dedeoğaç 'Aleksandrupolis'), ortada Rodop (merkezi Gümülcine 'Komotini') ve batıda İskeçe 'Ksanthi' (merkezi İskeçe 'Ksanthi')dirler. Bölgenin denize kadar inen düzlük bölümüne bölge Türkleri arasında Ova, burayla Rodop Dağları arasında kalan kısma Yaka, oranın da kuzeyindeki dağlık bölgeye Cebel, ya da bugün daha yaygın olarak Balkan Kolu adı verilmektedir¹.

Lozan'da, 30 Ocak 1923 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında imzalanan "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol"ü uyarınca Türkiye ile Yunanistan arasında Türk ve Rum nüfus karşılıklı olarak değiştirilmiş, ancak 1912 yasası uyarınca belirlenen İstanbul Belediyesi sınırları içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş bulunan Rumlarla, 1913 Bükreş Antlaşması'yla sınırları çizilen Batı Trakya'nın batı sınırının doğusunda yaşayan Müslümanlar mübadele dışı bırakılmışlardır².

Mübadele Sözleşmesi'ne göre, bu sözleşmeyi uygulamak üzere Türk ve Yunanlı temsilcilerin de dahil olduğu uluslararası bir karma komisyon kurulmuş ve 1923 Ekim'inden itibaren çalışmaya başlamıştır. Ancak sözleşmenin komisyon tarafından uygulanmaya başlanması ve mübadele işlerinin ele alınmasıyla birlikte kimlerin "etabli (yerleşmiş)" sayılacakları konusunda Türk ve Yunan temsilciler arasında yorumlama farklılıkları ortaya çıkmıştır. 21 Haziran 1925'te imzalanan Ankara Antlaşması, mübadeleden kaynaklanan mali ve hukuksal sorunların giderilmesini hedeflemiştir. Bu antlaşmayla Türkiye 30 Ekim 1918'den önce ve sırada İstanbul'da mevcut bulunan tüm Rumlara (Ortodoks ve Türk vatandaşı olmasa bile), yerleşmek niyetine bakmaksızın yerleşik sıfatını tanımıştır. Ayrıca, yasal pasaportları olmaksızın ülkelerini terk edenler hariç olmak üzere yerleşik sıfatı tanınan Batı Trakya Müslümanları ve İstanbul Rumları

¹ Nilüfer Erdem, "Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2003), s. 1-2.

² İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, Cilt: 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 185-191.

ülkelerine serbestçe dönebilecek, mallarına sahip olabileceklerdir. Söz konusu kişilere mallarını iade etmek olasılığı yoksa, adil bir tazminat ödenecektir³.

1 Aralık 1926'da imzalanan ve 23 Haziran 1927'de yürürlüğe giren Atina Antlaşması, yerleşik sorunundan çok mali sorunları çözmeye amacını taşımıştır. Bu antlaşmaya göre Yunanistan'ın mübadeleye tabi bölgelerinde, yani Batı Trakya dışında yerleşik olup, Balkan Savaşı'nın başlama tarihi olan 18 Ekim 1912'de bu bölgeden ayrılmış veya öteden beri Yunanistan dışında oturmuş olan Müslümanlarla tüm Türk uyruklarına ait taşınmazlar Yunan Hükümeti'nin mülkiyetine geçecektir. Benzer şekilde Türkiye'nin mübadeleye tabi bölgelerinde oturmakta olup 18 Ekim 1912'den önce Türkiye'den ayrılmış veya öteden beri Türkiye dışında oturmuş olan Rumlarla tüm Yunan uyruklarına ait taşınmaz mallar Türk hükümetinin mülkiyetine geçecektir. Her iki tarafın eline geçecek taşınmazların değerlerinin saptanmasından sonra, alacak ve borçlar konusunda hesaplar çıkartılarak ödeşilecektir. Bunun dışında İstanbul ve Batı Trakya gibi mübadele dışı bırakılmış bölgelerdeki Rum ve Müslüman halkın taşınmazları, anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir ay içinde ve vergiden muaf tutularak sahiplerine geri verilecektir. Atina Antlaşması'nın uygulanması sırasında yeni teknik sorunlar ortaya çıkmış, iki tarafta taşınmaz malların kıymetleri konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır⁴. Sorunların çözümü için Venizelos'un seçim zaferini beklemek gerekmiştir. Nitekim Venizelos 19 Ağustos 1928 seçimlerinde oyların % 61'ini alarak güçlü bir şekilde iktidara gelmiştir⁵.

Sorunlar olmasına rağmen Kemalist Türkiye ile yakın işbirliğine gitmek, Venizelos'un dış siyasetinin kuşkusuz en önemli hedefini teşkil etmiştir. Seçim zaferinden sadece on bir gün sonra, yani 30 Ağustos 1928'de Venizelos, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e ve Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya mektup göndermiştir⁶. Venizelos mektubunda Türkiye'nin Yunanistan'dan herhangi bir toprak isteğinin bulunmadığına inandıklarını, kendilerinin de Türkiye'den herhangi bir toprak isteği olmadığını belirtmiş, mübadeleden kaynaklanan ekonomik ve teknik sorunların

³ Haralampos Psomiadis, **İ Teleftaya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos [Doğu Meselesinin Son Safhası]**, Athina, Ekodosi Efesos [Efesos Yayınları], 2004, s. 114-117; **Türk Dış Politikası**, (Ed. Baskın Oran), Cilt:1, 8. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 343.

⁴ Nilüfer Erdem, "Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2009, s. 97-99; Psomiadis, **a.g.e.**, s. 117-118; **Türk Dış Politikası**, s. 343-344.

⁵ Kostas Hacıantoniyu, **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941 [Yeni Yunanistan Tarihi 1821-1941]**, Athina, Ekodosi Diyorasis [Diyorasis Yayınları], 2002, s. 351-352.

⁶ Thanos Veremis, **Megali Ellines – Eleftherios Venizelos [Büyük Yunanlılar – Eleftherios Venizelos]**, Tomos [Cilt]: 8, Athina, Ekodosi Ethniki Trapeza [Ethniki Trapeza Yayınları], 2009, s. 128.

çözülmesinden sonra bir Türk-Yunan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının imzalanabileceğine işaret etmiştir⁷.

Yunanistan'da göçmenlerin iskan meselesiyle "Muhacir Komisyonu Teşkilatı" ilgilenmiştir. Bu arada Yunanistan, belki de Türkiye sınırına yakın bir bölgede büyüğe sayılabilecek bir Türk toplumunun yaşamasından rahatsızlık duyduğundan, Batı Trakya'ya önemli sayıda göçmen yerleştirmek suretiyle bölgeyi "Helenleştirme" yoluna gitmiştir. 1928 nüfus sayımı Batı Trakya'nın 303.171 olan nüfusunun 107.607'sinin göçmen olduğunu ortaya koymuştur⁸. Ayrıca bölgede 280 yeni göçmen yerleşim birimi ortaya çıkmıştır⁹. Batı Trakya bölgesine Kurtuluş Savaşı'nın akabinde kimi Yüzellilikler¹⁰ ve firarilerin de yerleştiğinin gözden kaçırılmaması gerekir. Venizelos'un iktidara gelmesinin akabinde Türk ve Yunan Hükümetleri'nin Batı Trakya Türklerinin de kaderini etkileyecek yeni bir antlaşma için müzakereler başlattıkları bir dönemde Mehmet Hilmi, bölgede yaşanan sorunları ve çözüm bekleyen problemleri kendi görüşleriyle birlikte işleyerek Yeni Adım sütunlarına taşımıştır.

1. Mehmet Hilmi ve Yeni Adım Gazetesi

Mehmet Hilmi 1902 yılında Sofulu'nun¹¹ Babalar köyünde doğmuş ve ilk eğitimini Sofulu'da tamamlamıştır. Balkan Savaşı nedeniyle Uzunköprü'ye göç etmiş olan Mehmet Hilmi eğitimine Edirne Lisesi ve Öğretmen Okulu ile devam etmiş, Dimetoka ve Gümülcine'de öğretmenlik yapmıştır. Ancak onu asıl ölümsüz kılan, Lozan Antlaşması'ndan sonra Batı Trakya'da yayınladığı "Yeni Ziya", "Yeni Yol" ve "Yeni Adım" gazeteleridir. Öyle ki Yeni Ziya, Lozan Antlaşması'ndan sonra bölgede yayınlanan ilk Türkçe gazetedir¹².

⁷ Aleksis Aleksandris, "To İstoriko Plesio Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk – Yunan İlişkilerinin Tarihi Çerçevesi]", **İ Ellinoturkikes Shesis [Türk – Yunan İlişkileri] 1923-1987**, Athina, Ekodosi Gnosi [Gnosi Yayınları], 1988, s. 70.

⁸ Halit Eren, **"Batı Trakya Türkleri"**, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995), s. 56

⁹ Antonios Pavlidis, **"Yunan Kaynaklarına Göre Mübadele Meselesi"**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s. 22; 27.

¹⁰ Lozan Barış Antlaşması esnasında, antlaşmanın imza tarihine kadarki dönem için bir genel af ilanı zorunluluğu ile karşılaşan Türkiye, antlaşmaya yüz elli kişilik bir istisna maddesi koydurabilmiş, sınır dışı edilecek olan bu listede yer alacakların isimleri TBBM'nin 16, 22 ve 23 Nisan 1924 tarihli gizli oturumlarında belirlenmiştir. Kaldı ki listede yer alanların büyük bir kısmı zaten Türkiye dışında bulunmaktadırlar. İlhami Soysal, **150'likler**, İstanbul, Gür Yayınları, 1985, s. 5-6.

¹¹ Sofulu, Dimetoka gibi Batı Trakya'da Türk-Yunan sınırı yakınında bulunan küçük bir kenttir. "Sofulu", **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Cilt: 20, s. 10640.

¹² Eren, , **"Batı Trakya Türkleri"**, s. 161-162.

Mustafa Kemal'e hürmetinin büyük olduğunu vurgulayan Mehmet Hilmi'nin "Türk İnkılabı ve Garbi Trakya Türkleri" başlıklı yazısı, savunduğu ilkeler ve düşünce yapısı hakkında oldukça iyi bir fikir vermektedir:

"Değil yalnız Türkiye'de, dünyanın her tarafında her Türk ferdi, milletinin attığı adımlardan aynı derecede emin olduğu gibi, onları kalbinin en ateşli bir imanı ile, iradesinin bütün kuvvetiyle benimsiyor, takip ediyor... Bugün Kazan Türklerinden, Kafkas ellerindeki milletdeşlerimizden, Türkistan içindeki kardeşlerimizden başka bütün Acem ve Afgan milletleri Türk'ü bir numune olarak kabul ediyorlar... Bilhassa bu cihet, Türk milletinin, Türk inkılâbının diğer milletlere numune olması, her milletin Türkün yürüdüğü yolu bir zevkle, bir takdirle takip etmesi biz Garbi Trakyalı Türklere kıymetli dersler veriyor. Biz de Türküz. Bizim de aynı hislerimiz, aynı emellerimiz, hayata karşı aynı aşklarımız olduğu gibi, bizim de bu yeniliklere, yürüyüşlere, bu inkılap esaslarına ihtiyacımız vardır. Garbi Trakyalı Türk de her taraftaki Türk gibi bunlara bigane kalmamıştır ve kalmaz. İlk hareketlerin Asya ortalarına kadar sızan cereyanları ve o kadar uzak ufuklara kadar yayılan akisleri, Garbi Trakya gibi yakın bir yere geçemez mi? O kadar uzaklardan görülen hakikat güneşi, bizim muhitimizden görülemiyor mu? Biz de medeniyet ve hayat ihtiyaçlarının verdiği tesirler altında değil miyiz? İşte bütün bunlar Garbi Trakyalı Türkü, Türkün ilminin ortaya attığı yeni yollara aşık etti..."¹³.

Bir başka yazısında kendini, "Biz yalnız Türk halkının refahına, saadetine, terakki ve tekamülüne çalışmayı emel edindik"¹⁴ sözleriyle anlatmaya çalışmıştır. Ne var ki Batı Trakya Türklerini her açıdan kalkındırmaya yönelik bu etkinlikleri sebebiyle önce Limni'ye, ardından da Kithira ve Larissa'ya sürgün edilmiştir. Yaklaşık on yıl süren sürgün ve mücadele neticesinde yorulan Mehmet Hilmi yatağa düşünce "Apandisit" teşhisi konulmuş, ancak kuşkulu bir şekilde 29 yaşında ameliyat masasında hayata gözlerini yummuştur¹⁵.

Makalemizde kaynak olarak kullandığımız Yeni Adım Gazetesi Mehmet Hilmi'ye göre, Batı Trakya Türkü'nün dilidir. Zira kendisi Batı Trakya Türklerinin "elemelerini terennüm etmekten başka bir şey yapmamaktadır". Acı yazıyorsa, elemelerde acı nağmeler bulmasındandır. Tatlı yazıyorsa, Türklerin kalplerinde sevinç rüzgarları estiği anlaşılmalıdır. Yeni Adım nasıl söylüyorsa, Batı Trakya Türkleri öyle istiyorlar;

¹³ "Türk İnkılabı ve Garbi Trakya Türkleri", **Yeni Adım Gazetesi**, 10 Kanunusani (Ocak) 1929, Sayı: 179, s. 1.

¹⁴ "Kastımız Yok, Aşkımız Vardır", **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 165, s. 1.

¹⁵ Erişim: <http://www.kultur.gov.tr> [16.06.2010]

Batı Trakya Türkleri nasıl istiyorsa, Yeni Adım öyle söylüyor demektir¹⁶. Verdiğimiz bilgilerin ışığında Mehmet Hilmi'nin 1928-1930 döneminde Batı Trakya Türklerinin koşulları ve beklentileriyle ilgili Yeni Adım'da düştüğü notlar daha iyi anlaşılacaktır.

2. Lozan Antlaşması'ndan Sonra Beliren Ekonomik Koşulların İyileştirilmesi

Mehmet Hilmi'den öğrendiğimize göre göçmenlerin iskanı konusu ile ilgilenmiş olan Muhacir Komisyonu Teşkilatı 1923-1930 yılları arasında görev yapmış, bu tarihten itibaren komisyonun görevini Yunan Hükümeti kendi üzerine almıştır. Görev teslimi vesilesiyle komisyon yaptığı işleri rakamlarla ortaya koymak istemiş ve bir takım istatistikler yayınlamıştır. Komisyonun yayınından etkilenmiş olan Mehmet Hilmi Yeni Adım sütunlarında gelişmeleri değerlendirmiş ve Makedonyalı Türkler Türkiye'ye göç ettiklerinden dolayı bu bölgeye yerleştirilen göçmen sayısının dengeleri altüst edecek derecede büyük olmadığı tezini ileri sürmüştür. Oysa göçmenlerin iskanı konusunu ele almış olanlar, Batı Trakya'nın Makedonya'dan asgari dört defa küçük bir bölge olduğunu gözden kaçırmışlardır. Kaldı ki Batı Trakyalı Türkler Mübadele kapsamı dışında tutulduklarından, bireysel göçler haricinde bölgeden Türkiye'ye kitlesel bir göç söz konusu olmamıştır. Mehmet Hilmi'ye göre işte bu olgu Batı Trakya Türklerinin omuzlarına büyük bir yük eklemiş ve zengin olan Türk köylüsünü birkaç yıl gibi kısa bir zamanda ekonomik yönden perişan etmiştir¹⁷.

Meydana getirilen oldu-bittiler ve Mübadele Sözleşmesi'nin özellikle mülkiyetle ilgili hükümlerinin etkisiz bırakılması karşısında Mehmet Hilmi bir makalesinde, "Bu arazi bu kadar insanı beslemez" diye haykırmaktadır. "Garbi Trakya çiftçi memleketidir. Buraya sanayi yerleşmemiştir. Binaenaleyh araziyle çiftçilerin adedi arasında muntazam bir nispet (oran) bulunmalıdır. Ve bilhassa arazi cihetini azaltmamalıyız. Halbuki görüyoruz ki memleketimizde bu nispet pek gayri muntazamdır. 1923 senesinden evvel bu cihet iyiydi. Lakin sonra dahile muhacir iskan edildi. Bu ameliyye de hiçbir iktisadi düşünüşle yapılmadığından, vaziyetin fecaatine daha o zamandan bir yol açılmış oldu" diyen Mehmet Hilmi'ye göre bunun sonucu, her tarafı kırıp kemiren bir iktisadi kasırga olacaktır. Mehmet Hilmi Meriç'le Karasu arasındaki bu dar arazide sadece bir tek fabrika bulunduğu da dikkat çekerek, "Şimdi bu tehlikeden memleketi kurtarmak murat edilirse, buradan o kadar insanı çıkarmak lazımdır ki, geri kalanlarla arazi arasında güzel bir nispet teşkil etmiş olsun... Bunun

¹⁶ "Kastımız Yok, Aşkımız Vardır", **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 165, s. 1.

¹⁷ "Rakamların Belagati", **Yeni Adım Gazetesi**, 11 Kanunusani (Ocak) 1930, Sayı: 235, s. 1.

başka türlü bir çaresini biz düşünmüyoruz ve bulunmayacağına da ısrar ediyoruz” demektedir.¹⁸

Mehmet Hilmi'nin “Vaziyetimizin İçmalı (Özeti)” başlıklı yazısında, Batı Trakya Türklerinin Lozan'dan önceki ekonomik yaşantısı özetlenmektedir. Buna göre 1923 yılından önce Batı Trakya'da yaşayan Türkler, Rumlar ve diğer unsurlar oldukça iyi bir hayat sürmüşlerdir ki, bölge Türklerinin dörtte üç buçuğu çiftçidirler¹⁹. Her ne kadar derebeylik zamanının uzantısı olarak bazı köy arazileri üzerinde bir takım çiftliklere rastlansa da, bu araziler beyler tarafından küçük bir bedel karşılığında köylülere kiraya verilmişlerdir. Diğer bir ifadeyle vakti zamanında köylere ait araziler beyler tarafından zapt olunmuş, ya da satın alınmış ve bilahare köylülere kiralanmıştır. Ancak Batı Trakyalı çiftçiler her zaman geniş ve geçimlerini sağlamaya yetecek araziye bulabilmişlerdir. Hayat bu şekilde akıp giderken, Mehmet Hilmi'nin ifadesiyle “(Yunan Hükümeti'nin) Garbi Trakyalı Türkler üzerinde bir emel beslediği kanaatini verecek bir surette” bölgeye göçmen yerleştirilmiştir. Her Türk evi ve köyü, nüfusunun iki misli derecesinde göçmenle dolmuştur²⁰.

Mehmet Hilmi bir yazısında, Helenlerin dahi bölgeye yerleştirilen göçmenlere yardımda aciz kaldığı bir durumda, fakir Türk halkının iki odalı evinin bir odasını Rumlara vermek zorunda kaldığına işaret etmektedir. Helenlerin yaşadığı mahallelerdeki evler bomboş dururken, bazı hallerde Türkler bir evde toplanmaya ve kendi evlerini göçmenlere bırakmaya mecbur edilmişlerdir²¹. Bu arada çiftlikler de istimlak edilmiştir.

“Kayalar Çiftliği” örneği, çiftliklerin istimlak esnasında yaşanan bazı sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Bu çiftliğin istimlakinde yaşanan sıkıntının kaynağı, çiftlik sahibinin daha önceki yıllarda senetler üzerinde oynayarak arazisini büyütmesidir. Meşrutiyet döneminde çiftlik sahibiyle köylüler mahkemelik olmuşlar ve köylüler kendilerine ait arazileri ispat etmişlerdir. Nitekim davaların lehlerine sonuçlanmasının akabinde kendilerine ait olan araziye kullanmışlardır. Çiftliğin istimlak gündeme geldiğinde Yunan Hükümeti mahkemenin köylüler lehine verdiği kararı görmezden gelmiş, dolayısıyla Küçük Mürseller ve Makaklar köylerinin arazileri de istimlak edilmiştir²².

¹⁸ “Bu Arazi Bu Kadar İnsanı Besleme”, **Yeni Adım Gazetesi**, 19 Mart 1929, Sayı: 187, s. 1.
¹⁹ Biraz Daha İnsanlı Olalım”, **Yeni Adım Gazetesi**, 23 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 228, s.1.

²⁰ “Vaziyetimizin İçmalı”, **Yeni Adım Gazetesi**, 10 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 167, s. 1-2.

²¹ “Tarihi İstisrarımızın Üçüncü Yıldönümü Münasebetiyle”, **Yeni Adım Gazetesi**, 30 Eylül 1928; Sayı: 155, s. 1.

²² “Kayalar Çiftliği”, **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Haziran 1929, Sayı: 206, s. 4.

Muhacir Komisyonu Teşkilatı'nın yayınladığı istatistiklere göre, göçmenler geldikten sonra sürülen toprak miktarı beşte iki oranında artmıştır. Mehmet Hilmi bu bilgiden hareketle, sürülen fazladan arazinin Türklere ait otlaklar olduğu sonucunu çıkarmakta²³ ve “Her Türk köyünün yanına muhacir köyü yapılmış, Türk köyünün merası bu muhacirlere taksim olunmuştur. Zaten Türk köylülerinin kendi arazileri kendilerine kifayet etmediği için, civardaki çiftliklerden tarla isticar ederek (kiralayarak) geçiyorlardı... Türk köylüsünün elinde maişetini (geçimini) temin edemeyecek derecede küçük ve mütemadiyen muhacir hayvanlarının, muhacirin taarruzuna hedef olan tarlasından başka bir şey kalmadı. Merasızlıktan hayvansız kaldı” diye yakınmaktadır²⁴. Bir başka yazısında “Her Türk köyünün civarına bir, iki, hatta üç adet muhacir köyü kurulmuş, Türk köyünün üç misli, dört misli bir muhacir nüfus yerleştirilmiştir. Zaten Türklere kifayet etmeyen (yetmeyen) arazi, bu sefer bu kalabalık muhacir kitlesine de taksim edilince ve muhacirler de hakim bir vaziyette bulununca, Türk'ün ne tarlası kalmış, ne merası kalmış, netice itibariyle ne hayvanı kalmıştır²⁵” diyen Mehmet Hilmi, yaşanmakta olan durumu Davutlu Köyü'nü örnek vererek anlatmaktadır.

60 haneli Davutlu Köyü'nün kuzeyinde 50 haneli bir göçmen köyü oluşturulmuştur ki, Davutlu ile bu köyü aradan geçen bir yol ayırmaktadır. Göçmen yerleştirilmezden önce, Davutlu ahalisi arazi yetmediğinden civardan tarla kiralamaktadır. Oysa göçmenlerin yerleştirilmesiyle tapulu arazilerinin beş yüz dönümü göçmenlerin eline geçmiş, ayrıca tarla kira bedelleri çok yükselmiş ve hayat Davutlulular için daha da zor bir hal almıştır. Bu köy evvelce Okçular, Celepli ve Fıçılı (Fecirli) köyleriyle beraber 4 bin dönümlük bir otağı da kullanmaktadır ki, bu otağın bir kısmını göçmenler tarla haline getirmişlerdir. Dolayısıyla köylüler hayvanlarını otlatabilecekleri araziden de mahrum kalmışlardır. 1923 öncesi bu köydeki bir çiftçi ailesi ortalama 35 baş hayvana sahipken, göçmen yerleştirilmesinin akabinde otaksızlık sebebiyle bunlar erimiştir²⁶. Otaksızlıktan yok olma durumuna gelmiş köylerden bir diğeri de 32 haneli Alıççılar Köyü'dür. Çevresine toplamları 230-240 haneyi bulan üç göçmen köyü inşa edilince, köyün otlaklarının ve arazilerinin büyük kısmı göçmenlere paylaştırılmıştır²⁷. Zira Gümülüne'ye çok yakın, koyun ve keçi sürüleriyle ormanlardan

²³ “Rakamların Belagati”, **Yeni Adım Gazetesi**, 11 Kanunusani (Ocak) 1930, Sayı: 235, s. 1.

²⁴ “Davamız Sarihtir. Dikkat Buyurulsun”, **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Kanunuevvel (Aralık) 1928, Sayı: 175, s. 1.

²⁵ “Muhtelit (Karma) Mübadele Komisyonları Geliyorlarmış. Ne Görecekler?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Teşrinievvvel (Ekim) 1928, Sayı: 161, s. 1.

²⁶ “Davutlu Kariyesini De Görelim”, **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı:165, s. 2.

²⁷ “Alıççılar Kariyesi Ne Haldedir?”,**Yeni Adım Gazetesi**, 27 Teşrinievvvel (Ekim) 1928, Sayı:163, s.2.

geçinen 60 haneli bir Türk köyü olan Semetli'de de mübadele öncesi 4000 baş hayvan köyün otağında rahatlıkla beslenebiliyorken, mübadeleden sonra aynı otlaktan eskisi gibi faydalanılmadığından sürüler eksilmiştir. Köylüler parasızlık sebebiyle mahkemelere giderek haklarını da arayamamışlardır²⁸. Mehmet Hilmi bu konuları Yeni Adım'a taşıyarak, haksızlığa uğrayan Türk köylüsünün haklarını savunmak üzere valileri ve milletvekillerini harekete geçirmeye ve Türk-Yunan dostluğunu görüşen heyetlerin dikkatini çekmeye çalışmaktadır²⁹. Çünkü Mehmet Hilmi'ye göre her Türk köyünün kenarına, bu köyün nüfusunun birkaç misli nüfusa sahip bir göçmen köyü inşa edilmesi ve Türk köylüsünün tarlasız ve otaksız bırakılması demek, "Sana burada yaşamak hakkı vermeyeceğim" demektir³⁰.

Aslında Batı Trakya'nın Ova köyleri bu durumdayken, göçmen yerleştirilmemiş olan dağlık araziye düşen köylerde –bölgedeki ifade şekliyle Balkan köylerinde- durum bundan daha iyi değildir. Mehmet Hilmi 1923 öncesinde bir Balkan köylüsünün tütün ekerek kasabalardan tuz, zeytinyağı ve şeker gibi zaruri ihtiyaçlarını temin edebildiğini ve beş on keçiyle koyuna sahip olduğunu kaydetmektedir. Bölge dağlık olduğundan dolayı geniş araziler söz konusu değildir ve taşlık arazilerde ancak tütün yetiştirilebilmektedir. Balkan köyleri ellerindeki tapulu ormanlardaki ağaçların bir kısmından kömür ve odun, bir kısmından da kereste elde etmekte ve çiftçiliğe özgü bir takım ağaçtan aletler üreterek satmaktadırlar. Ormanın bazı bölgelerindeyse hayvanlarını otlatmaktadırlar. Dolayısıyla Batı Trakya'nın bu bölgesindeki köylülerin hayatı daha ziyade ormanlara dayanmaktadır ki, Mehmet Hilmi'nin ifadesiyle "Bu köylüyü ormandan ayırmak demek, aç bırakmak demektir". Buna rağmen köylülerin ellerindeki ormanlar alınmış ve son derece çalışkan olan Balkan köylüsü, elindeki kazanç kaynağını yitirerek fakirleşmiştir.

Atmacalı, Köresten, Isıca, Makaklar, Keçiler, Emirli, Mustafçova, Ketenlik, Yassıören ve Şahin köylerinde yaşananlar, dağlık arazideki durumu açıkça ortaya koyar niteliktedir. Buradaki köylülerin ellerindeki tapular dikkate alınmayarak Yunan Hükümeti tarafından ormanlara el konulmuş ve Orman Dairesi'ne devredilmiştir. Daha sonra bu ormanlar kereste, kömür ve odun temin edebilmek üzere Yunanlı işletmecilere satılmıştır³¹. Mehmet Hilmi yaşanan duruma, "(Bu ormanlar) oradaki Türk halkının senetli malıydı. Hükümet bunları zapt edince Türkleri kömürcülükten, kerestecilikten ve

²⁸ "Bir Mektup Münasebetiyle", **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Ağustos 1929, Sayı: 213, s. 4.

²⁹ "Semetli Kariyesinin Hali", **Yeni Adım Gazetesi**, 8 Haziran 1929, Sayı: 205, s. 1.

³⁰ "Vaziyetimiz Hakkında Pek Güzel Bir Misal", **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 162, s. 1.

³¹ "Balkan Köyleri De Fena Bir Haldedirler", **Yeni Adım Gazetesi**, 26 Mart 1929, Sayı: 189, s. 1.

odunculuktan men etti. Hatta birçok zamanlar bu köylerin ahalisi, hayvanlarına kışlık bir zahire gibi kullanılan meşe yaprağını toplamaktan bile men ediliyorlar. Bu sebeple oralarda hayvanat azaldı. Türkler iktisaden tahmin edilemeyecek kadar vuruldular" sözleriyle itiraz etmektedir. Yunan Hükümeti tarafından Mustafçova'da 50-60 bin dönüm, Köresten ve Isıca'da ise 10ar bin dönüm kıymetli meşelerle dolu ormanlık arazi istimlak edilmiştir³².

Mehmet Hilmi bir yazısında Isıca köyünü ayrıca mercek altına yatırmış ve ormanlara el konulmazdan evvel Isıca'da 6000 baş hayvanın bulunduğunu kaydetmiştir. 1930 yılına gelindiğinde köylünün bunların büyük bir kısmını satmak zorunda kalmasından dolayı rakam 600 başa inmiştir ki, bunların da 550si farklı otlaklarda parayla otlatılır hale gelmiştir. İskeçe'nin bütün odunu Isıca ormanlarından sağlanırken, köylü kendi ormanından bir dal dahi kesememektedir. Gelişmeler neticesinde tütün köylünün tek gelir kaynağı haline gelmiştir. Ancak tütünden elde edilecek gelir de, köylüye bütün bir yıl yetecek düzeyde değildir³³.

Yeni Adım'da bölge Türklerinin tütüne yönelmeleri, "Köylü kendi elinde kalan üç beş dönüm miktarındaki tarlasından ancak tütün ekip de yaşayabilir. Yani az arazi üzerinde, çok istifade elde edebilirse hayatını temin etmiş olur" cümleleriyle anlatılmaktadır. Yeni Adım'ın 1930 yılına ait nüshaları tarandığında, Yunan Hükümeti'nin tütün ıslahını sağlamak ve miktarının eksiltilmesi amacıyla Ova köylerini tütün ekmekten men ettiği anlaşılmaktadır³⁴. Osmanlı İdaresi'ndeyken buğday, arpa, çavdar ve diğer hububatları da üreten Ova köylüsüne 1930'lara gelindiğinde "Siz tütün ekemeyeceksiniz" demek, Mehmet Hilmi'ye göre "Siz sefil kalacaksınız" demekle eşdeğer bir hal almıştır³⁵. Ele aldığımız yıllarda belki ekonomik krizin de etkisiyle tütüne iyi birim fiyatı da verilememiş ve bazen ürün, uzun sürelerle üreticinin elinde bekleyerek değerinden kaybetmiştir³⁶. Mehmet Hilmi çoğu kez "Bugün yaptığımız tahkikatın neticesinde anlıyoruz ki mağazalarda işleyen amelelerin yüzde sekseni Rumlardır. Sokaklarda işsiz gezenlerinse yüzde doksanını Türkler teşkil ediyorlar" ve "Ben Türk amelesini işletmem diyen tüccarlar çoğalmaya başlıyor" gibi cümlelerle işçi sınıfının sıkıntılarını da değinmiştir. Mehmet Hilmi'nin "...Son günlerde üç dört Türk dükkanı daha kapandı ve kapanmak üzeredir. Bu felaket esnafın fazla alacaklı bulunması ve umumi icranın tesiri neticesi olarak peşin parayla ciro

³² "Balkan Köyleri", **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 170, s. 1-2.

³³ "Bu Adamların Hali Ne Olacak", **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Şubat 1930, Sayı: 240, s. 3.

³⁴ "Doğrusu Bu", **Yeni Adım Gazetesi**, 1 Şubat 1930, Sayı: 238, s. 1.

³⁵ "Valtalık Arazi Meselesi", **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Mart 1930, Sayı: 244, s. 2-3.

³⁶ "Yanlış Hareketin Acı Neticesi", **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Mart 1930, Sayı: 244, s. 1; "Bu Da Ne Demek?", **Yeni Adım Gazetesi**, 29 Haziran 1929, Sayı: 208, s. 1.

edememesindedir... Eğer köylümüz kendini kaybedecek derecede borçlu olmasaydı, belki vaziyetin ıslah edileceğine halkın ümidi gelirdi. Lakin çok borçludur...³⁷” sözlerinin de ortaya koyduğu gibi, çiftçiyle işçi sınıfının koşullarının, geçimini bunlardan sağlayan esnafın durumunu da etkilediği açıktır³⁸.

Mehmet Hilmi Batı Trakya Türk ahalisinin gelirlerinin 1920 ile 1922 yılları arasında pek farklı olmadığını, ancak 1922'den 1925'e gelindiğinde köylünün gelirinin yüzde elli oranında ve ani bir şekilde azaldığını kaydetmektedir. Bu koşullarda ahali ya borç almış³⁹, ya da sermayesinden yemiştir⁴⁰. Ekonomik sıkıntıları öngörememiş olan Türk köylüsü borcuna karşı senetler imzalamış, ne var ki borcunu zamanında ödeyemeyince, bir de borcunun faizini yüklenmiştir. Ödeme gücünün üzerine çıkmış olan borcunu, malının bir bölümünü satarak ödemesi mümkündür. Ancak bu yıllarda Batı Trakya Türklerinin mal alım satımı da engellenmiştir⁴¹.

Mehmet Hilmi'ye göre “Türkler için alım, satım yasaktır” cümlesinin anlamı, Türkler için “Sizin malınız yoktur. Sahibiyiz zannettiğiniz mallar sizin değildir. Siz onları istediğiniz gibi kullanamazsınız” demektir. Bu dönemde alım, satım yapılamamasının sebebi olarak, Batı Trakyalı Türkler etabli vesikası verilmediği gösterilmiştir. Mehmet Hilmi bu konuya da değinmiş ve 1923'ten sonra savaş ya da kitlesel göçler gibi bölgenin statükosunu etkileyecek büyük olayların yaşanmadığından hareketle, her Batı Trakyalı Türkün yerleşik sayılması gerektiğine işaret etmiştir. Diğer taraftan Batı Trakyalı Türkler askerlik yapmakta, seçimlere katılmakta, kısacası bir Yunanlının yerine getirdiği tüm görevleri yerine getirmektedirler⁴². Ayrıca alacaklılar Batı Trakyalı Türklerin mallarını haczedebilmektedirler⁴³. Yeni Adım'dan alım, satım, kiraya verme ve kiralamanın engellenmesi gibi uygulamaların, Batı Trakya Türkleri arasında mübadele edilecekleriyle ilgili kimi söylentilere yol açtığı anlaşılmaktadır. Rodop Valisi ve Yunan Hükümeti çeşitli defalar bu söylentilerin doğru olmadığını açıklamışlardır. Yine de Mehmet Hilmi'ye göre ekonomik krizin halkı kasıp kavurduğu bir dönemde⁴⁴, bankaların emlak ve arazi karşılığında kredi açmasını, dolayısıyla halkın biraz nefes

³⁷ “İktisadi Vaziyet”, **Yeni Adım Gazetesi**, 5 Nisan 1930, Sayı: 247, s. 2-3.

³⁸ “İktisadi Buhran Daha Ziyade Türkleri Eziyor”, **Yeni Adım Gazetesi**, 1 Nisan 1929, Sayı: 191, s. 1.

³⁹ “Biraz Daha İnsaf Olalım”, **Yeni Adım Gazetesi**, 23 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 228, s. 1.

⁴⁰ “İktisadi Vaziyet”, **Yeni Adım Gazetesi**, 5 Nisan 1930, Sayı: 247, s. 2-3.

⁴¹ “Dehşetin Önüne Geçmek Lazımdır”, **Yeni Adım Gazetesi**, 22 Mart 1930, Sayı: 245, s. 1.

⁴² “İstikbal Çok Karanlıktır”, **Yeni Adım Gazetesi**, 25 Kanunusani (Ocak) 1930, Sayı: 237, s. 1.

⁴³ “Garbi Trakya Türkleri ve Mösyö Venizelos”, **Yeni Adım Gazetesi**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 226, s. 1.

⁴⁴ “Gümülcine'de İktisadi Vaziyet”, **Yeni Adım Gazetesi**, 21 Eylül 1929, Sayı: 219, s. 2; “Bu Hal Çok Fecidir”, **Yeni Adım Gazetesi**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 222, s. 3.

almasını engelleyen bu uygulamanın neden devam ettiğini anlamak olası değildir⁴⁵. Bütün toplumsal düzenler şahıslara her zaman kendi malı konusunda karar verme yetkisi tanımışlardır. Batı Trakya Türklerinin mallarının alım satımının engellenmesi, bunun da ne zamana ve nereye kadar süreceğinin bilinmemesi, işin Türk-Yunan görüşmelerine bağlanması doğru olmayan bir haldir. Türk-Yunan dostluk anlaşmasının görüşüldüğü bir süreçte azınlıklar gelişmeleri günü gününe ve adım adım takip etmişlerdir. Kendi iradeleriyle kaderlerini belirleme hakkından yoksun olan bu kitleler, heyecanla görüşmelerin bir an önce sonuçlanmasını istemişlerdir⁴⁶.

“İktisadi rüzgar belki de birçoklarının dediği gibi, bütün dünyada esen sert rüzgarın Yunanistan'a düşmüş döküntüsüdür. Bu döküntü, bu serpinti Yunanistan içinde hızını alıncaya kadar hükmünü icra eyleyecek, pek çok ailelerin kapılarını kapayacaktır. Bu ciheti kabul ediyoruz. Lakin nazarımızdan kaçmayan nokta, bu fecaat taşıyan şiddetli rüzgarın önüne Rumlardan ziyade Türkleri atmasıdır. Rumları bayıltan iktisadi cereyan, Türkleri neden öldürüyor?⁴⁷” diyen Mehmet Hilmi, bundan böyle Batı Trakya konusunu düşünmek için zaman istemenin dahi hata olduğunu kaydetmektedir. Türk ve Yunan hükümetlerine de seslenerek⁴⁸, “Muhaceret (göç) bu halkı dehşetli fırtınalardan çıkmış bir hastalıklı koyun sürüsü şekline sokmadan evvel, hükümetler onu kurtarmalıdır” demektedir⁴⁹. Nitekim Mehmet Hilmi Batı Trakya Türklerinin 1923'ten sonra maruz kaldığı zarar ve ziyanlar için tazminat almaları gerektiğini de dile getirmiştir. Bu talebi vatandaşın göçmenlere sunduğu hayvanı, tarlası, otu, samanı, zahiresi, yatağı, yorganı, çiftliği, otağı ve evi ile ilgili olduğu kadar⁵⁰, aynı zamanda Türk cemaatinin istiklak edilen vakıf mallarıyla da ilgilidir.

Mehmet Hilmi bir yazısında, İskeçe'nin son derece kıymetli Pazaryeri mevkiinde yer alan ve hükümetin el koyarak üzerine göçmenler için evler ve işyerleri inşa ettiği mezarlıklar konusunu ele almıştır. “İskeçe'de üzerine muhacir ticarethaneleri yapılan mezarlıklarımız senede en aşağı bir buçuk milyon drahmi varidat (gelir) temin eder. Gümülcine mezarlıklarının üzerine mektep yapılmıştır. Yenice kasabasının bütün

⁴⁵ “Muhtıra Münasebetiyle Yine Eski Dert”, **Yeni Adım Gazetesi**, 16 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 227, s. 1.

⁴⁶ “Yeni Açılacak Müzakere Münasebetiyle”, **Yeni Adım Gazetesi**, 7 Kanunuevvel (Aralık) 1929, Sayı: 230, s. 1.

⁴⁷ “Vehamet Gittikçe Artıyor”, **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Nisan 1929, Sayı: 196, s. 1.

⁴⁸ “Komisyon Niçin Gelmişti”, **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 170, s. 1.

⁴⁹ “Vaziyetimizin İçmalı”, **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 169, s. 1.

⁵⁰ “Muhtıra Münasebetiyle Yine Eski Dert”, **Yeni Adım Gazetesi**, 16 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 227, s. 1; “Muhtelit Mübadele Komisyonları Geliyorlarmış”, **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Teşrinievvvel (Ekim) 1928, Sayı: 161, s. 1; “Başvekil Mösyö Venizelos Cenaplarına”, **Yeni Adım Gazetesi**, 25 Mayıs 1929, Sayı: 202, s. 1.

mezarlıkları üzerine muhacirler ev yapmışlardır” diyerek, konuyla ilgili cemaatten gelen itirazlara kulak verilmediğinin, zorla gerçekleştirilen bu istimlaklerin dini haysiyete tecavüzden öte bir şey olmadığını altını çizmiştir⁵¹.

Yeni Adım'da Batı Trakya Türklerinin mübadele yıllarındaki tüm fedakarlıklarına karşılık, onlara vergilerde kolaylık gösterilmesi gerektiğine ilişkin yazılar da yer almıştır. Bu tür yazılarda Mehmet Hilmi, tüm esnaf ve çiftçi dernekleriyle bölge ileri gelenlerine seslenmiş, konunun Atina'ya bildirilmesini, Başbakan Venizelos ve Maliye Bakanı'ndan yardım istenmesini önermiştir⁵².

3. Mübadeleden Sonra Batı Trakya'da Ortaya Çıkmış Olan Güvensiz Ortamın Sona Ermesi

Yeni Adım tarandığında 1923 yılında bölgeye ilk göçmenlerin gelmesiyle birlikte, bir takım huzursuzlukların yaşandığı anlaşılmaktadır. Hamitli Köyü örneği, durumun iyi bir özetidir. Hamitli civarına üç göçmen köyü inşa edilmiştir. Bu yeni kurulan köylerden biri 61 hanelidir ve Hamitli'nin 2 bin dönüm tapulu arazisini zapt etmiştir. Güneyindeki 120 haneli Kocamahmutlu'ya arazisinin 300 dönümünü terk etmek zorunda kalmıştır. Kuzeyindeki 40 haneli başka bir göçmen köyü de Hamitli'nin bir miktar arazisine el koymuştur. Ayrıca Hamitli'ye de 40 hanelik bir göçmen grubu yerleştirilmiştir. Dolayısıyla Hamitlili Türk köylülerin elinde cüzi miktarda bir arazi kalmıştır. Kaldı ki tarlasındaki ürünü korumakta da zorlanmaktadır. Bu köy baskına da uğramış⁵³, bazı Türkler öldürülmüş ve katilleri de yakalanamamışlardır. Ayrıca köyün mezarlıkları da tahrip edilmişlerdir. Benzer olaylar Kireççiler⁵⁴, Misvaklı, Köseler, Gökçeler, Karapazarlı (Karapazarlar), Alıççılar, Seymen, Karagözlü ve Fener⁵⁵ köylerinde de vuku bulmuştur. Mehmet Hilmi'nin ifadesiyle bunun neticesi olarak Türk

⁵¹ “Milli ve Dini Hakaretler”, **Yeni Adım Gazetesi**, 14 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 168, s. 1-2.

⁵² “Garbi Trakya Türkleri ve Mösyo Venizelos”, **Yeni Adım Gazetesi**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 226, s. 1; “Vergi Zammı Meselesine Dair”, **Yeni Adım Gazetesi**, 28 Kanunuevvel (Aralık) 1929, Sayı: 233, s. 1; “Bir Teşebbüs Daha Lazımdır”, **Yeni Adım Gazetesi**, 11 Kanunusani (Ocak) 1930, Sayı: 235, s. 3.

⁵³ “Yeni Adım”da 1928 yılının Kasım ayı içinde Hamitli Köyü muhtarının evinin basıldığı, ancak köyün ayaklanmasıyla hırsızların kaçtıkları anlatılmaktadır. “Hamitli’de Bir Vaka”, **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 169, s. 2.

⁵⁴ Yeni Adım Gazetesi 169 sayılı nüshasında Kireççiler Köyü’nden Bekir, Ali ve Fehmi Ağaların köy kenarındaki tapulu tarlalarını sürerken göçmenlerin hücumuna uğradıkları ve arazilerini işlemekten men edildiklerine dair ayrıntılı bir haber yayınlamıştır. “Daha Mi?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 169, s. 2.

⁵⁵ “Fener Köylülerine Dayak”, **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Mart 1930, Sayı: 244, s. 3.

köylüsü gece tütün tarlalarına giremez⁵⁶, gözünün önünde çayırındaki otlar kaldırılrsa da sesini yükseltmez hale gelmiştir⁵⁷.

Yeni Adım sayfaları tarandığında, 1928 yılında artık göçmen köyleri ortaya çıktığı halde, göçmenlerin misafir oldukları evi terk etmek istememesinden kaynaklı bir takım sıkıntılarının yaşanabildiği dikkat çekmektedir⁵⁸. Mehmet Hilmi ayrıca Yunanca gazetelerde yayınlanmakta olan “İskeçe’den Edirne’nin Karaağaç’ına kadarki bütün Trakya’da ancak hayalde teşkil edebilecek kadar geniş bir emniyet ve asayişin varolduğu”na dair sözlere inanılmaması gerektiğinin⁵⁹, bölgede ortaya çıkmış olan durumun anlaşılabilmesi için Karma Mübadele Komisyonu’nun bir müddet Batı Trakya’da ikamet ederek gözlemler yapmasının ve kararını ona göre vermesinin uygun olacağını altını çizmektedir⁶⁰.

4. Makedonya’da Arazi ve Emlaki Bulunan Batı Trakya Türklerinin Durumunun Netleşmesi

Bölge Türklerinin bir kısmının Makedonya’da, yani Batı Trakya sınırının ötesinde oldukça önemli bir yekun tutan emlak ve arazileri kalmıştır. Bu kimselerin gelirleri bir zamanlar milyonlarca drahmiye ulaşırken, 1930 yılına gelindiğinde zaruret içine düşmüşler ve borçlanmak zorunda kalmışlardır. Bu kitle içinde on yedi seneden beri (Balkan Savaşı akabinde) arazilerinden ve yedi seneden beri (Lozan Antlaşması akabinde) emlaklerinden tek kuruş gelir sağlayamamış olanlar vardır⁶¹. Teşkilatlı olmayan, hakkını arayacak ekonomik kaynaklardan da yoksun bu kitle, gözlerini Türk-Yunan görüşmelerine dikerek, hakkında verilecek kararı bekler olmuştur.

Yeni Adım’da Batı Trakya Türklerinin Makedonya’da kalan emlak ve arazileri, bunların kıymetleriyle biriken kira bedellerine ilişkin listeler

⁵⁶ “Vaziyetimizin İçmalı”, **Yeni Adım Gazetesi**, 10 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 167, s. 1-2.

⁵⁷ Yeni Adım’ın 207 sayılı nüshasında Karagözlü Köyü’nden Ahmet Ağa’nın hikayesi anlatılmaktadır. Ahmet Ağa tarlasına giren göçmenlerin hayvanlarının imha ettiği mısırına karşı tazminat isteyince, göçmenlerin hışmına uğramıştır. “Al Sana Bir Dayak Daha”, **Yeni Adım Gazetesi**, 22 Haziran 1929, Sayı: 207, s. 4.

⁵⁸ “Daha Şu Muhacirler Çıkmayacaklar Mı?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Teşrinievvvel (Ekim) 1928, Sayı: 162, s. 2.

⁵⁹ “Müfettiş Ne Diyor?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 6 Temmuz 1929, Sayı: 209, s. 4.

⁶⁰ “Muhtelit Mübadele Komisyonunun Vaziyeti”, **Yeni Adım Gazetesi**, 23 Mart 1929, Sayı: 188, s. 1; “Muhtelit Komisyon”, **Yeni Adım Gazetesi**, 23 Mart 1929, Sayı: 188, s. 2.

⁶¹ “Vaziyetimiz Tetkike Gelen Gözlere”, **Yeni Adım Gazetesi**, 21 Kanunuevvvel (Aralık) 1929, Sayı: 232, s. 1; 4.

yayınlanmıştır⁶². Burada ifade edildiğine göre bunlar, tahminen 300 bin İngiliz Lirası değerindedirler. Mehmet Hilmi bu konuyu da Türk ve Yunanlı devlet adamlarının dikkatine sunmuş, bu gayrimenkullerin Yunan Hükümeti'ne intikali söz konusu olacaksa, Batı Trakyalı Türkler için faydalı bir karara varmalarını talep etmiştir⁶³. Mehmet Hilmi'nin "faydalı karar" ifadesiyle kastettiği, 1923'ten itibaren göçmenler ve Yunan Hükümeti tarafından el konulmuş bu arazi ve emlak için kira bedellerinin ödenerek sahiplerine iadeleri, bu mallardan iadesi mümkün olmayanlar içinse kira bedelleriyle birlikte hukuki kıymetlerinin verilerek satın alınmalarıdır⁶⁴.

5. Türk Cemaat Heyetleri ve Müftü Seçme Hakkının Verilmesi

Mehmet Hilmi pek çok yazısında, Batı Trakyalı Türklerin anlaşmalardan doğan haklarının teslim edilmesi⁶⁵, cemaat heyetleri ve müftüler için seçim

⁶² "Garbi Trakya'da Etabli Yunan Tebaası Türklerin Garbi Trakya Haricindeki Yunan Arazisinde (Makedonya) Bulunan Arazi ve Emlakinin Kıymet ve İcar Bedelleri Ne Tutuyor", **Yeni Adım Gazetesi**, 12 Nisan 1930, Sayı: 248, s. 3.

⁶³ "Yunan-Türk Müzakeratı", **Yeni Adım Gazetesi**, 8 Haziran 1929, Sayı: 205, s. 1.

⁶⁴ "Garbi Trakya Türkleri ve Mösyö Venizelos", **Yeni Adım Gazetesi**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1929, Sayı: 226, s. 1.

⁶⁵ 1913 yılına dek, Osmanlı uyrukları vilayetlerdeki "Cemaat-ı İslamiye"lerle yönetilmişlerdir. Rumeli'de cemaat idarelerinin kuruluşu, Mithat Paşa'nın Tuna valiliği (1864-1868) yıllarına rastlamaktadır. Rumeli'nin bütün köy, kasaba ve şehirlerinde Türk cemaat idareleri kurulmuş ve vakıflar bu kuruluşlara devredilmiştir.

1913 yılında Osmanlı Devleti'yle Yunanistan arasında imzalanmış olan Atina Antlaşması'nın 3 Numaralı protokolü, 13. madde ile bu cemaatlerin tüzel kişiliklerini tanımıştır. Zaten antlaşmanın kendisi de çeşitli maddelerle sözünü ettiği Cemaat-ı İslamiye'lerin Müslüman mallarını yönetmekte de söz sahibi olacağını 12. madde ile kabul etmiştir.

1920 tarihli Yunan Sevr'inin 8. maddesi ile, 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi de Yunanistan'daki Müslüman azınlığın, masrafları kendisine ait olmak üzere, her türlü hayır kurumlarıyla dini ve sosyal kurumları, okulları kurmak, yönetmek ve denetlemek yetkisini kabul etmektedir.

Yunanistan 1920 yılında 2345 sayılı bir yasa ile 1913 Atina Antlaşması'nın hükümlerini iç mevzuat haline de getirmiştir. Yasaya göre azınlığın teşkilatlanması ve yönetimi "Cemaat İdare Heyetleri" ve "Başmüftü" ile "Müftüler" aracılığıyla olacaktır.

Gerek 1920 Yunan Sevr'inde, gerekse 1923 Lozan Antlaşması'nda, müftülerle ilgili ayrıntılı bir hüküm yoktur. Bu makamı ayrıntılı bir biçimde düzenleyen uluslar arası belge, 1913 Atina Antlaşması'dır. Bu belge, 2345/1920 sayılı kanun ile iç hukuka yansımış ve müftülük makamı ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Kanuna göre müftüler, kendi görev çevrelerindeki Müslümanlar tarafından seçileceklerdir. Yalnız Mezhepler Bakanı aday olmasını uygun görmediği kişinin adını çize yetkisine sahiptir. Müftüler geniş idari ve hukuki yetkilerle donatılmışlardır. Görev bölgelerinde din hükümlerini uygularlar, öğretim ve din görevlilerini denetlerler, cemaat idare heyetlerinin evkaf gelirlerini kontrol ederler. Müslümanlar arasında şahsın hukuku ve aile hukuku konusunda çıkacak sorunları çözerler. Müftülerin kararları ilgili Yunan makamları tarafından tanınır ve yürürlüğe konur. Camilere ait vakıfları yöneten komisyona da başkanlık yaparlar.

yapılarak söz konusu makamlara azınlığın arzu ettiği kişilerin getirilmeleri gerektiğinin altını çizmiştir⁶⁶. "Cemaat ve Müftülük burada Türk halkını bir noktaya toplar ve onu iyi bir yola sevk edebilir. Lakin Türk'e ilmi, irfanı, medeniyeti çok görenler, bu makamı daima ellerinde tutarak milleti maarif ve medeniyet nimetlerinden mahrum etmek ve biraz daha düşünmek istiyorlar" diyen Mehmet Hilmi'ye göre cemaat heyetleri ve müftülükler için seçim yapılmasını men etmek gerektiğini ifade eden hiçbir Yunanlı memura rastlanmasa da, bu hak bir türlü elde edilememiştir. Oysa konu sadece Türkleri ilgilendiren ve gelişmeleriyle sıkı bir şekilde bağlantılı bir konudur⁶⁷.

Yeni Adım'da cemaat heyetleri ve müftülükler konusu bölgeye yerleşen Yüzellilikler ve firariler konusuyla ilişkilendirilmektedir. Bilineceği gibi bu grubun içinde Osmanlı Devleti'nin son şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi de bulunmaktadır ve taşıdığı "Şeyhülislamlık" unvanıyla kısa sürede Batı Trakya Türklerinin muhafazakar kesimi tarafından kabul görmüştür. Sığınmacılardan bazıları bölgede bir takım gazeteler çıkardıkları⁶⁸ gibi, bölge eğitiminde de roller üstlenmişler, hatta Mehmet Hilmi'nin ifadesiyle Yunan Hükümeti tarafından azınlığın "mukadderatının belirlendiği bir takım mevkilere yerleştirilmişlerdir"⁶⁹. Nitekim Yunan Hükümeti'nin bu tutumu, Mehmet Hilmi'nin "Memleketimizde Türk halkının bütün muhalefetine rağmen başımıza oturtmak için firariler arıyor. Firariler buluyor. Bunların yanına da ikişer üçer kişi, iyiyle kötüyü ayırt edemeyecekleri doldurup, onlara 'Evetçilik' ettiriyor. Böylelikle buradaki Türk halkının hukuku mütemadiyen çiğneniyor, izzeti nefsi mütemadiyen kırılıyor, haysiyetine mütemadiyen tecavüz olunuyor" sözleriyle

2345/1920 sayılı kanunun sözünü ettiği başmüftü hiçbir zaman atanmamış ve müftülerin seçimle gelmeleri hükmü yürürlüğe konmamıştır.

Halit Eren, "**Batı Trakya Türk Cemaat ve Vakıf İdareleri**", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), s. 41-64; Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, s. 103-106.

⁶⁶ "Muhtelil Mübadele Komisyonları Geliyorlarmış. Ne Görecekler?", **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 161, s. 1.

⁶⁷ "Çok Haklı Bir Sual", **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Ağustos 1929, Sayı: 215, s. 4.

⁶⁸ Çapur İsmail Hakkı'nın 1925-1930 döneminde İskeçe'de çıkardığı "İtila", eski Bursa Valisi Yeşilzade Aziz Nuri'nin 1927 yılında Gümölcine'de çıkarmaya başladığı ancak sadece 6 sayı çıkmış olan "Adalet", Çerkez Hasan Mustafa'nın 1924'te Gümölcine'de yayınladığı "Balkan" bu tip gazetelerin örnekleri arasındadır. 1927'de İskeçe'de haftalık olarak "Yarın" Gazetesi yayına başlamıştır. Yarın Gazetesi'nin son 70. sayısı 5 Eylül 1930 tarihlidir. Daha sonra adı "Peyam-ı İslam" olarak değiştirilmiş olan bu gazetenin sütunlarında, Mustafa Sabri Efendi'nin de yazıları yer almıştır. Peyam-ı İslam Gazetesi'nin 1. sayısı 22 Eylül 1930 ve son 5. sayısı ise 5 Aralık 1930 tarihlidir. Eren, "**Batı Trakya Türkleri**", s. 162-163.

⁶⁹ "Tarihi İstışarımızın Üçüncü Yıldönümü Münasebetiyle", **Yeni Adım Gazetesi**, 30 Eylül 1928, Sayı: 155, s. 1.

sayısız kere eleştirdiği bir konudur⁷⁰. Bu dönem bölge Türklerinin maruz kaldığı uygulamaları bir imha politikasının parçaları olarak addeden Mehmet Hilmi'ye göre, dini meseleleri halletmek ve cemaatle ilgili eksiklikleri görebilmek için müftülerin ve cemaat heyetlerinin Batı Trakya Türklerinin arasından seçilmeleri şarttır⁷¹.

Mehmet Hilmi 22 Şubat 1930 tarihli Yeni Adım'da, Venizelos'un "Batı Trakya Türklerinin hukukunun teslim edilmesi ve nasıl bir yasa gerekiyorsa hazırlanması gerektiği" ile ilgili sözlerinden umutlanarak cemaat, müftü ve vakıf komisyonlarının seçilmesiyle ilgili bir yazı kaleme almıştır. Bu yazısında cemiyetlerin eski teşkilatlarla gelişemeyeceklerini, Batı Trakyalı Türkler hakkında yasa hazırlayacak olanların söz konusu kitle içindeki fikir akımlarını bilmeleri gerektiğini kaydetmiştir. Yeni yasalar hazırlanırken müftülere geniş idari ve hukuki yetkiler veren 2345/1920 sayılı yasanın hükümleri esas alınacağıyla ilgili rivayetlerden hareketle, "Biz cemaat, müftü ve evkaf meselelerinde cemaat heyetlerinin hakim olmasını arzu ederiz" demiştir. Cemaat heyetlerine müftülükleri ve maarif komisyonlarını temin ve azil etmek hakkı verilmeliydi. Bir başka ifadeyle cemaat heyetlerinin tüm komisyonlar üzerinde kontrol mekanizması rolü olmalıydı. Mehmet Hilmi'ye göre müftülerin cemaat heyetleri üzerinde hakim bir vaziyet taşıması, "şimdiki dönemde kabul edilemeyecek" bir olguydu⁷². Şüphesiz Mehmet Hilmi'yi bu görüşü ifade etmeye iten sebep devrimci kişiliği olduğu kadar, o güne kadar bölge müftülerinin örneğin şapka giyilmesi ve Yeni Türk Alfabeti'ne geçilmesi gibi Türk Devrimi'nin kimi uygulamalarına karşı yürüttükleri kesin muhalefettir⁷³. Dünyanın her yerindeki Türkler gibi, Batı Trakyalıların da yeniliklere gereksinim duydukları ve Türkiye'de gerçekleştirilen devrim hamlelerine kayıtsız kalamayacakları⁷⁴ inancında olan Mehmet Hilmi, [Türkiye'de] din ve devlet işlerinin birbirinden ayrıldığı (laik sisteme geçildiğini) ve din adamlarının bundan böyle sadece dini merasimleri yürütmekten sorumlu olduklarını kaydetmiştir. Batı Trakyalı Türk

⁷⁰ Müessesatımız Firari Müstemlekesi Haline Girdi", **Yeni Adım Gazetesi**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 159, s. 1.

⁷¹ "Milli ve Dini Hakaretler", **Yeni Adım Gazetesi**, 14 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 168, s. 1, 2.

⁷² "İntihap Kanunları Ne Şekilde Olmalıdır", **Yeni Adım Gazetesi**, 22 Şubat 1930, Sayı: 241, s. 1.

⁷³ "Bu Şeriat Dahilinde Hayat Bizim İçin İmkansızdır", **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 160, s. 1.

⁷⁴ "Türk İnkılabı ve Garbi Trakya Türkleri", **Yeni Adım Gazetesi**, 10 Kanunusani (Ocak) 1929, Sayı: 179, s. 1.

milletvekillerine de seslenmiş, onlara Atina'ya giderek meclise verilecek cemaat ve müftülüklerle ilgili nizamnameleri incelemelerini, bunların azınlık için en uygun şekle getirilmelerini salık vermiştir. Hatta bu hususta önyak olmak üzere bölgede bir kongre toplanmasını ve esasların belirlenmesini önermiştir⁷⁵. Yeni Adım'ın 8 Mart 1930 tarihli nüshasında, "Bilhassa şu cemaat ve müftü intihabı kanunlarını kendimiz toplanarak tespit etmeli, mebusların eline vermeliyiz. Şimdilik millete yapılacak bundan daha büyük iyilik zor bulunur" çağrısı dikkat çekmektedir.⁷⁶

6. Batı Trakya Türklerine İsteddiği Derneği Kurma ve Hayata Geçirme Özgürlüğünün Verilmesi

Mehmet Hilmi'nin 1928-1930 döneminde dernekler konusunda yürüttüğü mücadele, daha çok Türk gençlik teşkilatlarının kurulmasıyla ilgilidir. Mehmet Hilmi'ye göre, çağdaş toplum olma yolunda çıkacak engellerle mücadelede Türk gençlerine büyük görev düşmektedir. Herkes onlarda sağlam bir azim, zorluklar karşısında yıkılmayan bir karakter, ülküsüne karşı tükenmeyen bir aşk ve inanç görmelidir⁷⁷. Mehmet Hilmi'ye göre millet aşkı esastır ve aslında ilerleme ile gelişme onun neticesidir. Avrupa'nın dışlılarından kurtulmak ve dünyada Türklerin de hayat hakkına sahip olduklarını kanıtlamak, Türkün yürüdüğü yollarda çıkabilecek engelleri hissetmek için sahip olunması gereken, "millet aşkıdır"⁷⁸. Yeni neslin varlığını koruması, şuurlu bir kitle teşkil etmesi ve yeni fikirlerle tanışıp benimsemesi için Mehmet Hilmi, onların her vakit ve her yerde toplu bulunmalarını, oturdukları kahvehaneyi dahi dersliğe dönüştürmelerini gerekli görmektedir⁷⁹.

Yeni Adım'ın 9 Mart 1929 tarihli nüshasında, Mehmet Hilmi'nin gençlere seslendiği bir duyuru dikkat çekmektedir. Yeni Adım'ın henüz eski yazıyla çıktığı bir dönemde bu duyuru yeni harflerle yayınlanmıştır:

"Gençler!

Her saniye, insanları son hızla medeniyet ufuklarına doğru atıyor. Bu uzak, bu yabancı muhit içinde, bu her taraftan gelen zorlukların dikenlerinden kurtulmak ve

⁷⁵ "Cemaat Meselesi", **Yeni Adım Gazetesi**, 1 Mart 1930, Sayı: 242, s. 1.

⁷⁶ "Toplanalım!", **Yeni Adım Gazetesi**, 8 Mart 1930, Sayı: 243, s. 1.

⁷⁷ "Gençlere Ehemmiyetli Vazifeler Düşüyor", **Yeni Adım Gazetesi**, 26 Eylül 1928, Sayı: 154, s. 1.

⁷⁸ "En Ehemmiyetli Mi'yar", **Yeni Adım Gazetesi**, 16 Şubat 1929, Sayı: 183, s. 1.

⁷⁹ "Gümülcine Gençleri", **Yeni Adım Gazetesi**, 21 Şubat 1929, Sayı: 184, s. 2.

didiklenmemek istersek bir fikir, bir emel, bir duygu sahibi olmaya mecburuz. Bir yolda, bir hedef önünde, bir olmamız lazımdır.

Milli yol, milliyet sevdası artık kalbimizin kbleşi olmalıdır. Hayatın bundan sonra bizim için merhameti yoktur. Ondan merhamet dilenmeyeceğiz. Onu idealimize, irademize mahkum edeceğiz... ”⁸⁰.

Batı Trakya'daki azınlığın ilk derneği olma özelliğini taşıyan, 1927 yılında kurulmuş “İskeçe Türk Gençler Yurdu”nun⁸¹ kurucuları arasında yer alan Mehmet Hilmi, Yeni Adım'da pek çok defa Gençler Yurdu'na “Kemalist Türk Ocağı”⁸² denilerek gerek Emniyet Müdürlüğü⁸³, gerekse Yunanca gazetelerden⁸⁴, hatta azınlığın kendi içinden gelen sataşmalara⁸⁵ yanıt verme ihtiyacı hissetmiştir. Batı Trakya'da “Türkiye hükümetinin lehine” hiçbir hareketin olmadığını altını çizdiği bu yazılardan birinde, mücadele veren gençlerin aleyhinde yer almış Yunanlı memurlara seslenerek, “...Gençlik bir yol tutmuş, onun üzerinde koşuyor. Ne o yolun, ne de o hedefin hükümetimiz, vatanımız, kanunumuz ile alakası yoktur. Bu yürüyüş yalnız Türklerle münasebetdar, o kitleyle alakadardır. Memurların endişe etmesine sebep olmadığı gibi, Türk gençliğinden şüphe etmeye de hakları yoktur” demektedir. Mehmet Hilmi'ye göre her ulusun uygarlıktan yararlanmak ve çağdaş toplum düzeyini yakalamak istemesi, bu konuda ulusun yaşlılarının değil, gençlerinin önde yürümeleri doğaldır. Tam teşkilatlı bir okuldan, birkaç dil bilen aydından, kendisini bir noktaya toplayıp yönlendirecek herhangi teşkilattan yoksun olan azınlıkta, gençler işte bu eksiklikleri gidereceklerdir. “Gençler burada Rum vatandaşlarımızdan bir asır geri kalmış olan Türk kitesini, onlar kadar ilerletmek emellerinin hizmetkarıdır... Bunu istemekle kabahat işlemiş oluyoruz” diyen Mehmet Hilmi, yine de çağdaşlaşma yolundaki çabalardan vazgeçilmeyeceğinin altını çizmektedir. Mustafa Kemal'in öncülüğünde Türkiye'de çağdaşlaşma adına pek çok yenilik yapıldığını işaret eden Mehmet Hilmi, Batı Trakya'da da aynı yolun benimseneceğini, bu uğurda etkinlik ortaya koyanların “vatan hainliğiyle” suçlanamayacaklarını ve azınlığın kendine faydalı dernekler kurma hakkının olduğunu kaydetmektedir⁸⁶. Mehmet Hilmi'nin çabasını anlayabilmek için Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Lozan Antlaşması sonrasında çeşitli dernekler

⁸⁰ “Gençler”, **Yeni Adım Gazetesi**, 9 Mart 1929, Sayı: 186, s. 2.

⁸¹ **İskeçe Türk Birliği**, Ksanthi (İskeçe), Batı Trakya Türklerinin Dernekler Tarihi 1, 2003, s. 17; 23.

⁸² “Yine Fenalık Yollarında”, **Yeni Adım Gazetesi**, 27 Nisan 1929, Sayı: 198, s. 1.

⁸³ “Bu Makalemiz Senet Olmalıdır”, **Yeni Adım Gazetesi**, 31 Ağustos 1929, Sayı: 216, s. 1; 4.

⁸⁴ “Eleftheros Tipos Neler Yumurtluyor?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 31 Ağustos 1929, Sayı: 216, s. 2.

⁸⁵ “Yine Fenalık Yollarında”, **Yeni Adım Gazetesi**, 29 Mayıs 1929, Sayı: 203, s. 1-2.

⁸⁶ “Bin Kere Mi Anlatacağız?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 7 Eylül 1929, Sayı: 217, s. 1.

kurduğunu, ancak asıl sorunun isminde “Türk” ifadesi yer alan derneklerin kurulmaları ve etkinlikleriyle ilgili olarak yaşandığı notunu düşmeliyiz⁸⁷.

7. Batı Trakya Türklerine Kendi Eğitim Kurumlarını İdare Etme Hakkının Teslim Edilmesi

Öğretmen kimliğiyle Mehmet Hilmi, Lozan Antlaşması'ndan sonra Batı Trakya Türklerinin eğitiminde yaşanan sıkıntılara gazetesinde geniş yer verme ihtiyacı hissetmiştir. Bu makalelerinin birinde, gelişmelerin büyük bir hızla yaşandığı bir devirde bölge Türklerinin sağlarını ve sollarını ayırt edemeyecek, çocuklarının ismini yazamayacak, “hangi tarafta oturduğunu” fark edemeyecek ve üçle beşi düşünmeden söyleyemeyecek hale geldiklerini kaydetmiştir. Çünkü İskeçe'de okulun ne demek olduğunu bilmeyen köyler bulunurken, Gümülcine köylerindeyse durum büsbütün zavallıdır. Kasabaların durumu da neredeyse köylerle aynıdır. Mehmet Hilmi Batı Trakya köylerindeki durumu “Köyün sığırtmacına, çocukların irfan aldığı muallimden daha büyük bir kıymet veriyorlar... Köylerimizde çocuklar senelerle mektep yüzü görmez. Bu hal babaların nazarı dikkatini bile celp etmez... Daha buralarda yedi yaşından yetmiş yaşına kadar hiç kimse mektep kelimesinin hayırlı, faydalı bir manaya delalet ettiğini anlayamamıştır” sözleriyle anlatmaktadır. Dimetoka bölgesinin durumu da Gümülcine ve İskeçe'den farklı değildir. “Yüz hanelik bir Türk köyünde bir mektep bulunmazsa, okumayı bilen bir adama tesadüf edilmezse, işin ne kadar vahim olduğunu artık düşünmek bile zordur” diyen Mehmet Hilmi'nin eğitimle ilgili altını çizdiği birinci sorun, Batı Trakya Türklerinin eğitiminde rol üstlenen öğretmenlerle ilgilidir. Zira bu dönemde eğitim kurumlarında sadece öğretmen okulu mezunları değil, medrese mezunları ve

⁸⁷ 1995 yılında basılan azınlığın milli bilincine ilişkin olarak yazdığı kitapta Nathanail M. Panayotidis, 1920'lerden sonra Yunan idaresinin konuya yaklaşımını güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Lozan Antlaşması'ndan sonra azınlığın “dini” ve “yenilikçi” dernekler kurduğuna işaret eden Panayotidis'e göre, ilklereğin amacı İslami değerlerin savunulması ve güçlendirilmesi olmuştur. Bu tip derneklerin üyeleri İttihatçıların ve Kemalistlerin çağdaş değerlerini ve toplumsal düzenini kabul etmemiş, azınlığın sosyal problemlerinin her zaman İslami değerler çerçevesinde ele alınmasını hedeflemişlerdir. Oysa “yenilikçi” derneklerin hedefi azınlığın siyasi, kültürel, sportif v.s. etkinliklerinin artırılması olmuştur. Buna rağmen bu tip derneklerin etkinliği sadece nizamnamelerinde belirttikleri amaçlarla sınırlı kalmamış ve bunlar “Türk” ifadesine vurgu yapmışlardır. Bunların üyeleri diasporadaki Türklerin milliyetçilik bilincini güçlendirmeye yönelik etkinlik ortaya koymuşlar, Trakya'daki Müslümanların Türklük bilincinin şekillenmesine katkıda bulunmuşlar ve dini kimlikleriyle yetinmeyerek, ulusal kimliklerini de talep etmişlerdir. Nathanail M. Panayotidis, **Musulmaniki Miyonotita Ke Ethniki Sinidisi [Müslüman Azınlık ve Milliyetçilik Bilinci]**, Aleksandrupolis [Dedeğaç], Ekdisis TEDK [TEDK Yayınları], 1995, s. 151.

kimi sığınmacılar da öğretmenlik yapmaktadırlar. Bu sebeple Gümülcine ve İskeçe'nin azınlık ileri gelenlerine seslenerek, onları öğretmen okulu mezunu gençlere sahip çıkmaya çağırılmaktadır.⁸⁸

Mehmet Hilmi'nin 1928-1930 döneminde Batı Trakya Türklerinin eğitimiyle ilgili asıl kafa yorduğu konu, Yeni Türk Alfabeti'ne geçilmesi olmuştur. Öyle ki Yeni Adım tarandığında, bu konu ile ilgili bölgede yaşanmış olan tüm sorunlara dair ipuçları yakalanabilmektedir. Mehmet Hilmi Yeni Türk Alfabeti'nin niçin alınması gerektiğini işlediği yazısında, bir ulusun ilerleyebilmesinde okuyup yazmasının rolünün büyük olduğunu altını çizmiştir. Burada kaydedildiğine göre Batı Trakya Türk halkı birkaç yıl okula gitse de, bir gazeteyi okuyamayacak kadar cahil kalmış, bunun neticesinde iki satır yazıyı dokuz yanıyla okuyanlara bağlanarak, onları alim sanmıştır. Yeni Türk Alfabeti'yle okuyup yazmak, on beş yirmi günde halledilebilmektedir. Yeni harfler kabul edildiği takdirde, okuyup yazmaktan mahrum köylü kalmayacaktır. İşte bu sebeple Türk dünyasının kabul ettiği yazı, Batı Trakya'da da öğretilmelidir.⁸⁹ Bir başka yazısında Türk devriminin koymuş olduğu esasların ulusun ilerlemesine ve gelişmesine yönelik olduğunu, Yeni Türk Alfabeti'nin konulan hedefe erişmede yardımcı olacağını işlemiş olan Mehmet Hilmi, "Bir milletin her şeyden evvel okuyup yazması lazımdır. Bu mesele her türlü tekamülün anahtarıdır. Binaenaleyh bu anahtarın kolay elde edilmesi ve herkesin eline geçmesi zarurettir" demiştir.

Ne var ki bölgedeki müftüleri, kimi dini yetkilileri, Yüzellilikler'i ve firarileri içine alan muhafazakar bir kesim, dini sakıncalar ileri sürerek 1928 yılının Eylül ve Ekim aylarından itibaren söz konusu yeniliğin karşısında yer almış, bu kesimin sözcülüğünü de Mustafa Sabri'nin Yarın Gazetesi yapmıştır.⁹⁰ Yarın Gazetesi'nde Türklerin Müslüman olduklarından itibaren Arap harflerini kullandıklarından ve bunları kullanmanın her Müslüman cemaatin görevi olduğundan hareketle İskeçe, Gümülcine, Dimetoka ile Dedeoğlu müftü ve cemaat reislerinin imzasıyla Batı Trakya'da Yeni Türk Alfabeti'ne geçilmesinin aleyhinde bir beyanname yayınlanması ve halkın görüşlerini temsil eden yayın organının Yeni Adım değil, Yarın Gazetesi olduğunun ifade edilmesi⁹¹ Mehmet

⁸⁸ "Mustafa Sabri'ye Yine Yol Göründü", **Yeni Adım Gazetesi**, 21 Eylül 1929, Sayı: 219, s. 4.

⁸⁹ "Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz", **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 156, s.1

⁹⁰ "Latin Harflerini Kabul Etmenin Manası", **Yarın Gazetesi**, 22 Mart 1929, Sayı: 41, s. 1; "Açık Mektup", **Yarın Gazetesi**, 9 Nisan 1929, Sayı: 42, s. 1.

⁹¹ "Latin Harfleri Müslüman Efkarı Umumiyesi", **Yarın Gazetesi**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 32, s. 1.

Hilmi'nin tepkisine sebep olmuştur.⁹² Mehmet Hilmi yeni harflerin kabulünde hiçbir dini sakınca olmadığı konusunda halkı ikna etmek isteyerek, Kur'an-ı Kerim içinde Müslümanların sadece Arap harfleriyle okuyup yazmaları gerektiğine ilişkin bir ayet gösterilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹³ Kaldı ki sadece yeni harflerle okuyup yazmayı öğrenmek değil, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'i de Türkçe'ye çevirmek ve anlamak gerekmektedir.⁹⁴

Yeni Adım tarandığında, bu dönemde Batı Trakya'nın "Pomaklar Türk müdür, yoksa Bulgar mı? Pomakların kullanmaları gereken alfabe Türk Alfabeti mi, yoksa Bulgar Alfabeti mi?" tartışmalarına sahne olduğu ve bu tartışmalara yanıt olarak Mehmet Hilmi'nin "Sapa sağlam bir Türk olan Balkan kollarındaki kardeşlerimize dil uzatmakla hiç de iyi bir iş yapmazsınız"⁹⁵ diye seslendiği göze çarpmaktadır.

Batı Trakya Türkleri arasında kullanılacak alfabe konusunda beliren görüş ayrılıkları Yunan basını tarafından da körüklenmiştir. Örneğin 17 Aralık 1928 tarihli Fos [Işık] Gazetesi, Batı Trakya'da Kemalistlerin Yeni Türk Alfabeti'ne geçilmesi için her türlü fedakarlığı yapmak üzere Ankara'dan talimat aldıklarını; diğer taraftan müftülerin, hocaların, imamların ve cemaat reislerinin Yeni Türk Alfabeti'nin aleyhtarı oldukları için yeni harflere ilişkin kitapların ithalinin önlenmesi hususunda karar alarak, hükümete başvurduklarını yazmıştır. Gelişmeler karşısında Mehmet Hilmi cahil halkı uyanık olmaya davet etmiştir.⁹⁶

13 Ekim 1928 tarihli Yeni Adım'da "Garbi Trakya Türkleri! Yeni Türk Yazısını Çabuk Öğreniniz, Öğretiniz!" ve "Türk Harflerini Bu Sene Okutunuz. Gelecek Seneye Bırakırsanız Çocuklarınızın Hayatından On Sene Çalarsınız. Köylüler, Siz de Muallimlere Böyle Emirler Veriniz" manşetleriyle, "Yeni Türk yazısını öğrenmek için hususi muallim arayanlar, gazete bayii Abdullah Efendi'ye müracaat etsinler" ilanı dikkat çekmektedir.⁹⁷ Ancak Azınlık Okulları Müfettişi'nin tavrından, Yunan Eğitim Bakanlığı'nın 1928-1929 eğitim yılında Batı Trakya Türklerinin yeni harflere geçmesine hemen olur vermediği anlaşılmaktadır. Öyle ki Azınlık Okulları Müfettişi Argiryadis okutulacak

⁹² "Zaten Vazifeleridir", **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 169, s.1

⁹³ "Yeni Harfler ve Hocalar", **Yeni Adım Gazetesi**, 6 Nisan 1929, Sayı: 192, s.1

⁹⁴ "Yeni Türk Yazısını Niçin Alıyoruz", **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 156, s.1

⁹⁵ "Mustafa Sabri Hala Israr Ediyor", **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Nisan 1929, Sayı: 195, s.1; "Hafız Galip de Karışıyor", **Yeni Adım Gazetesi**, 11 Mayıs 1929, Sayı: 200, s. 4

⁹⁶ "Neler Yapıyorlar", **Yeni Adım Gazetesi**, 20 Kanunievvel (Aralık) 1928, Sayı: 175, s. 2

⁹⁷ "Yeni Türk Yazısını Öğrenmek İsteyenlere", **Yeni Adım Gazetesi**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 159, s. 2.

kitaplar listesinde yeni harflerle hazırlanmış alfabe ile kitaplara yer vermemiş ve bu tip kitapları onaylamamıştır. Konunun Yunan hükümetinin müfettişlerini ilgilendirmedigini ve sadece Batı Trakya Türklerini ilgilendirdigini⁹⁸ düşünen Mehmet Hilmi tepkisini, “Bir millet lisanını nasıl isterse öyle okutabilir. Ona kim karışıyor ve ne salahiyetle karışıyor. Ben lisanımı ister Fransız, ister İngiliz, ister Çin, ister Yunan harfleriyle yazar ve okurum. Bundan hükümete ne fayda, ne zarar gelebilir? Hiç değil. Yoksa Türklerin terakki ve tekamülü arzu mu edilmiyor?... Farıza ben lisanımı Yunan harfleriyle tedris etmiş olsaydım, maarif müfettişliği yine müdahale mi edecekti? Hem maarif müfettişinin kitapçılarda kitap mühürlemek, liste vermek salahiyeti olup olmadığı bile dikkate şayan bir meseledir... Yoksa bundan sonra bir de falan kitabı okutacaksınız, falan lisanı, falan harflerle tedris edeceksiniz demek vazifesinin haricindedir...” sözleriyle ortaya koymaktadır⁹⁹. Mehmet Hilmi'nin, “...Türk mektepleri müfettişi yeni harfleri okutmamaları hususunda muallimlere şifahi emirler veriyor. Bazı köylere gitmiş, muallimlere eğer yeni harfleri okutulursa onların ellerinden vesikalarını alacağını söylemiş, tehdit etmiştir...” cümlesinden, Azınlık Okulları Müfettişliği'nin 1928-1929 eğitim yılında Yeni Türk Alfabeti'nin okutulmasını engelleme çabalarının sadece okutulacak kitapları belirlemekle sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu uyarıların sözlü olarak yapılması, resmi bir yazıyla öğretmenlerin yeni harfleri okutmaktan men edilmemeleri olayların bir başka boyutudur¹⁰⁰.

Cemaat idarecilerinin 1928-1929 eğitim yılında azınlık okullarına yeni harfleri sokmayacaklarını ilan etmeleri üzerine Mehmet Hilmi, azınlığın aydın şahıslarıyla öğretmenlerini özel okullar açmaları ve ahaliyi de çocuklarını yeni harflerle eğitim vermek üzere açılacak okullara göndermeleri konusunda teşvik etmeye çalışmıştır¹⁰¹. Batı Trakya'da yeni harflerle eğitime ilk geçen okul, Kireççiler Türk İlkokulu'dur¹⁰².

⁹⁸ “Milli ve Dini Harfler”, **Yeni Adım Gazetesi**, 14 Teşrinisani (Kasım) 1928, Sayı: 168, s. 1.

⁹⁹ “Türkçeyi Okutmaktan Ne Hakla Mani Ediyorlar?”, **Yeni Adım Gazetesi**, 17 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 160, s. 1.

¹⁰⁰ “Bir Taraftan Müfettişlik, Diğer Taraftan Ali Vasfi”, **Yeni Adım Gazetesi**, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 163, s. 1.

¹⁰¹ “Ali Vasfi, Cemaat ve Muallimler”, **Yeni Adım Gazetesi**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 159, s. 1-2.

¹⁰² Şerafettin Şerif, “Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Eğitim Sorunları”, **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 1999, s. 394; “Kireççiler Okulu Da Yandı”, **İleri Gazetesi**, 2 Nisan 1999, Sayı: 939, s. 4-6; Erdem, **Lozan Antlaşması'ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu**, s. 52-53.

Mehmet Hilmi 5 Ocak 1929 tarihli makalesinde Kireççiler halkının, eğitimsiz kişilerin cemiyetteki yerinin yalnız hizmetkarlık olabileceğini göz önünde bulundurarak muntazam bir okul kurmayı başardıklarına işaret etmiştir. Köylünün tüm sıkıntlarına rağmen okulun ihtiyaçlarını temine çalışmasını, “...İktisadi, siyasi tokatların tesirleriyle fevkalade fakir düşen bu köylü... evinde misafire ikram edecek bir fincan kahvesi bulunmadığı halde, didinerek bu mektebin ihtiyacına lazım olan meblağı ödemeye çalışıyor” sözleriyle anlatmıştır. Mehmet Hilmi Yeni Adım sütunlarında, “Orada, yüz çocuk arasında birkaç açığız, zeki kimse yetişebilir” dediği Kireççiler İlkokulu'nun yaşadığı sıkıntılara da yer vermiştir. Örneğin 27 Ekim 1928 tarihli makalesinden Kireççiler İlkokulu'nun bütün sınıflarında, bütün derslerin yeni harflerle verilmeye başladığını, ancak okul müdürünün Azınlık Okulları Müfettişi tarafından davet edilerek kendisine Yeni Türk Alfabeti ile eğitim yapılabilmesi için vilayetten emir alınması gerektiğinin ve emir gelmeyinceye kadar bunların okutulamayacağını söylediğini öğrenmekteyiz. Ancak yine de okul müdürüne resmi bir yazı verilememiştir¹⁰³. Kireççiler Maarif Komisyonu'nun tüm girişimlerine rağmen, Fransızca öğretmeni gibi okulun bazı öğretmenleri bu dönemde meslektan uzaklaştırılmışlardır. Kireççiler İlkokulu'na yapılan baskılar bunlarla sınırlı kalmamış, Gümölcine Valisi'nden alınan emirle köyün maarif komisyonu lağvedilmiş, okulun İskeçe Cemaat İdaresi'ne ait olduğu söylenmiştir. Mehmet Hilmi'ye göre Yunan Hükümeti'nin bu okulla ilgili zaten “saklanamayacak derecede açık ve kötü niyeti vardır”. Ayrıca sözlü bir takım tehditlerle “bu kıymetli yolun üzerine saman arabası devirmektedir”. Gelişmeler üzerine köyün maarif komisyonu Başbakan Venizelos'a, Mehmet Hilmi'nin deyişiyle “memleketin irfana karşı dış bileyen memurlarının bu entrikalı idaresi aleyhinde” sekiz yüz kelimelik bir telgraf göndermiştir¹⁰⁴. Mehmet Hilmi'nin, “Mösyö Venizelos bile bu işlerin Arap saçı haline getirilmiş olan karışıklığına hayret etti de müracaatlara müspet, menfi bir cevap veremedi” yakınmalarından, izin bekleyişinin tüm heyecanı hissedilmektedir¹⁰⁵. Yeni Adım'ın 21 Şubat 1929 tarihli nüshasında, Venizelos'un Gümölcine Valisi'ne azınlık okullarında Yeni Türk Alfabeti'ne izin verilmesini emrettiği duyurulmuştur¹⁰⁶. Yine de valilik ve müfettişlik bu emri köylere ve kasabalara ulaştırmakta acele etmemişlerdir.

¹⁰³ “Bir Taraftan Müfettiş, Diğer Taraftan Ali Vasfi”, **Yeni Adım Gazetesi**, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 163, s. 1.

¹⁰⁴ “Bir Suikast”, **Yeni Adım Gazetesi**, 5 Kanunusani (Ocak) 1929, Sayı: 178, s. 1.

¹⁰⁵ “Çabuk Hırsız”, **Yeni Adım Gazetesi**, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1928, Sayı: 173, s. 2.

¹⁰⁶ “Yeni Harflere Müsaade Edilmiştir”, **Yeni Adım Gazetesi**, 21 Şubat 1929, Sayı: 184, s. 2.

Yeni harflere izin verilmesinin akabinde Mehmet Hilmi, sadece çocuklara değil, ailelerine de yardımcı olmaları konusunda öğretmenlere yaptığı çağrıları yoğunlaştırmıştır. Her öğretmen fikir ordusunda pek kıymetli görevler yüklendiğinin ve büyük yükümlülükler altına girdiğinin farkında olmalı, bölgenin her köyü yeni harflere geçmeliydi¹⁰⁷. Devrimleri emin adımlarla yürütebilmek için her şeyden evvel toplumun hazırlanması gerekmektedir. Okuyup yazmayı bilenlerin tümünün alim ya da herhangi bir meslekte uzman olmayacakları açıktı. Ancak her meslek, her sanat sahibinin, toplumu oluşturan her ferdin “marifet kapılarının anahtarına sahip olması zaruriydi”. Gün görmemiş, solmuş, uyuşmuş ve küflenmiş bir kemik kutusunun içine okuyup yazmak, bir ışık gibi etki ederdi. Cehaletle mücadele eden ordunun başında ise öğretmenler geliyordu. Her öğretmen, görevinin ne kadar önemli olduğunu bilerek yürümeliydi. Ancak böyle yürüdüğü takdirde kıymet kazanır, borcunu ve görevini hakkıyla yerine getirmiş olurdu. Kaldı ki Batı Trakya gibi bir bölgede bu konu, yemek içmekten de önemliydi. “Bir kenara atılmış, kendi derdimizle yanan, sürüklenen bir toplumuz” diyen Mehmet Hilmi’ye göre, Batı Trakya Türkleri halkı aydınlatmak için ne yapabilirlerse kendi kendilerine yapmak, ülkelerini kendi kendilerine geliştirmek zorundaydılar. Baştanbaşa cehalet içinde olan Batı Trakya’nın, kadınları da bu yürüyüşten geri kalmamalıydı. Demokratik bir devlet olduğu iddia edilen Yunanistan’ın idarecileri de, bu konuda Batı Trakya Türklerinin yanında yer almalıydı¹⁰⁸. İlim ordusuna başka memleketlerde ne kadar ihtiyaç varsa, Batı Trakya’da aynı orduya birkaç misli ihtiyaç vardı¹⁰⁹.

Aynı dönem içinde Mehmet Hilmi, “...Acaba çocuklarımız ne olacak, hangi mektebe göndereceğiz? Bu cehaletle biz kıyamete kadar yaya kalırız. Toplanalım da bir mektep açalım...” sözlerinin işitilmemesi sebebiyle Gümülcinelilerden¹¹⁰ ve burunlarının dibindeki köyü görmemeleri sebebiyle İskeçelilerden¹¹¹ şikayet etmekte, onlara Kireççiler İlkokulu’nu örnek almalarını telkin etmektedir. Mehmet Hilmi’nin düşlediği yeni harflerle eğitim veren böyle bir okul Gümülcine’de, altı aydın çocuk velisinin girişimleri ve valiliğin 19 Kasım 1929 tarihinde izin vermesi neticesinde, aynı yılın Aralık ayında

¹⁰⁷ “Emir Verildi”, **Yeni Adım Gazetesi**, 9 Mart 1929, Sayı: 187, s. 2.

¹⁰⁸ “Vali Bey Hep Aynı Şeyi Söylüyor”, **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Eylül 1928, Sayı: 151, s. 1.

¹⁰⁹ “Muallimlik En Şerefli Meslektir”, **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Nisan 1929, Sayı: 197, s. 1.

¹¹⁰ “Gümülcine’de Mektep Meselesi”, **Yeni Adım Gazetesi**, 18 Mayıs 1929, Sayı: 201, s. 1.

¹¹¹ “Memleket Bir Cehalet Yuvası”, **Yeni Adım Gazetesi**, 15 Haziran 1929, Sayı: 206, s. 1.

“Rodop Hususi Türk İlk Mektebi” adıyla açılmıştır¹¹². Yine İskeçe ve Gümülcine’deki Türk gençlerine yeni harfleri öğrenme ve öğretmeleri konusunda yapılan çağrılar¹¹³ ürün vermiş olacak ki, Batı Trakya gençlik teşkilatları kurslar açarak yeni yazıyı öğrenme ve öğretmede öncülük etmişlerdir¹¹⁴.

8. Türk-Yunan Dostluğu’nun Batı Trakya Türklerine Getirdikleri

10 Haziran 1930 Ankara Sözleşmesi’yle¹¹⁵ Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesinden kaynaklanan sorunlar çözüme bağlanmıştır. Sözleşmenin 10. maddesine göre “Türkiye, İstanbul’a geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun değişimden ayırık tutulmuş olan İstanbul bölgesinde bugün hazır bulunan Türk uyruğundaki tüm Ortodoks Rumlara”, 14. maddesine göre ise “Yunanistan, Batı Trakya’ya geldikleri tarih ve doğdukları yer ne olursa olsun değişimden ayırık tutulmuş olan Batı Trakya bölgesinde bugün hazır bulunan Yunan uyruğundaki tüm Müslümanlara” yerleşik sıfatını tanımıştır. 15. madde, yapılmış olan sözleşme ve anlaşmalarla yerleşiklere tanınmış olan hakların kullanımını engellemiş olan bütün tedbirlerin kalkacağı hükmünü getirmiştir. Bu haklar arasında özellikle arazi alım ve satımı da sayılmıştır.

22. madde uyarınca antlaşmalara aykırı olarak Batı Trakya Bölgesi’ne yerleştirilen Rumlara verilmek üzere Türklerin ellerinden alınan arazilerin sahiplerine geri verilmesi imkansız ise, Karma Komisyon’un bu imkansızlığı tespit etmesiyle bu mallar Yunan Hükümeti’ne geçecek, Yunan Hükümeti bu malları tazmin edecektir.

Sözleşmenin 29. maddesi, Batı Trakyalı Türklere belli bir güvenceyi getirmeyi amaçlıyor görünümündedir. Buna göre, genel hükümler ve 25. madde hükümleri saklı kalmak şartıyla, bu antlaşma ile mülkiyeti Yunan Hükümeti’ne geçmeyen mallar, bundan böyle hiçbir sınırlama ve el koyma konusu olmayacak, sahipleri bu mülklerden istedikleri gibi istifade edeceklerdir¹¹⁶.

¹¹² İsmail Şahap Üstün, “Gümülcine Hususi Okulu Nasıl Açıldı”, **Batı Trakya Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 56, s. 3-5.

¹¹³ “Bulgaristan Mektupları”, **Yeni Adım Gazetesi**, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 162, s. 2.

¹¹⁴ Erdem, **Lozan Antlaşması’ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu**, s. 53; “Gençler Yurtların Etrafında Toplanmalıdır”, **Yeni Adım Gazetesi**, 3 Teşrinievvel (Ekim) 1928, Sayı: 156, s. 2; “Türk Gençler Yurdu Kitaplığında”, **Yeni Adım Gazetesi**, 6 Eylül 1928, Sayı: 154, s. 2.

¹¹⁵ “Türk-Yunan İtilafı İmzalandı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Haziran 1930, s. 1.

¹¹⁶ **Düstur**, 3. Tertip, Cilt (11), s. 1939-1966.

Türkiye ile Yunanistan arasında uzun yıllar huzursuzluk kaynağı olan “etabli” yani yerleşik sorununun kesin çözümü ile ilgili son anlaşma, Karma Komisyon’un kaldırılmasına dair 9 Aralık 1933 tarihinde Ankara’da yapılmıştır. Bu antlaşmanın Batı Trakya için en önemli hükmü, 2. maddesidir. Bu madde hükmüne göre mübadeleye giren, ya da dönüş hakkından mahrum olan kişilere ait oldukları tespit edilse bile, Karma Komisyon’un dağılmasından sonra Batı Trakya Türklerinin 10 Haziran 1930 tarihinden önce Yunan Hükümeti tarafından fiilen işgal edilmiş olan malları hakkında hiçbir önlem ya da sınırlayıcı işlem getirilmeyecektir¹¹⁷. Karma Komisyon görevde bulunduğu süre içinde yerleşik olanların tamamını tespit etmek suretiyle “etabli” belgeleri vermiştir. Ayrıca nüfus kütüğü mahiyetinde defterlere de kaydetmişlerdir. Bugün Batı Trakya’da, “etabli” olduğunu belirlemek isteyenler, Gümülcine’deki Türkiye Konsoloslugu’ndan bu belgeleri alabilmektedirler¹¹⁸.

1930 Ekim’inde Türk-Yunan dostluğu adına yapılan görüşmeler esnasında İsmet Paşa Venizelos’tan, belki de Türkiye sınırına çok yakın bir bölgedeki etkinliklerinden duyulan rahatsızlık sebebiyle, Yunanistan’a sığınmış olan Yüzelliliklerin sınır dışı edilmelerini talep etmiştir. Venizelos’un bu talebi kabul etmesi üzerine Yüzellilikler’in Batı Trakya’yı terk etmeleri istenmiştir¹¹⁹. Rodop Valiliği’ne Miltiyadis Mandas’ın atanması ve valinin cemaat idarelerini değiştirmesinin akabinde, 1933-1934 eğitim yılında Cemaat İdaresi’ne bağlı okullarda yeni harflerle eğitime geçilmiştir¹²⁰. Ancak bölgede Cemaat İdaresi’ne bağlı okullarda yeni harflere geçilse dahi, tabelalarında “Müslüman Okulu” yazan bazı özel okullar eski harflerle eğitim vermeye devam etmişlerdir¹²¹.

SONUÇ

Mehmet Hilmi’nin yazılarından da açıkça anlaşıldığı gibi, Lozan Antlaşması ve mübadeleden sonra, Batı Trakya’daki tüm dengeler altüst olmuştur. Bölgenin demografik yapısında, ekonomisinde ve idaresinde kökten değişiklikler yaşandığı gibi, yeni göçmenlerin gelmesiyle asayişsizlik baş göstermiştir. Koşullar sadece bölgeye yerleştirilen Rumlardan değil, Türkiye’den gelen kimi sığınmacılardan da etkilenmiştir. Duruma uyum sağlamaya çalışan bölge Türkleri, bir de konumlarıyla ilgili belirsizliği

¹¹⁷ Resmi Gazete, 8 Ocak 1934, Sayı: 2599, s. 3378-3379.

¹¹⁸ Eren, , “Batı Trakya Türkleri”, s. 57-61.

¹¹⁹ Panayotidis, a.g.e., s. 147-150.

¹²⁰ Üstün, “a.g.m.,” s. 3-5.

¹²¹ Enver Kavaklı, “Atatürk Devrimleri ve Batı Trakya Türklüğü”, *Batı Trakya Dergisi*, 15 Ocak 1983, Cilt: 16, Sayı: 189, s. 18.

göğüslemek zorunda kalmışlardır. Bir kısmı dönemin ağır şartlarına dayanamayarak Türkiye’ye göç etmiştir. Venizelos’un iktidara gelmesiyle Türk-Yunan görüşmelerinin başlaması, sorunlarına çözüm getirileceği ve belirsizliklerin sona erdirileceği ile ilgili umutlarını arttırmıştır. Bu süreçte Mehmet Hilmi, Yeni Adım’da Batı Trakya Türklerinin haklarını ateşli bir şekilde ve büyük bir kararlılıkla savunmuş, Türkiye’deki devrimlerin Batı Trakya Türkleri tarafından da benimsenmesi konusunda mücadele vermiştir. Bölge Türklerinin her türlü sıkıntısını dillendirmiş, dostluğu görüşen Türk ve Yunanlı heyetlerin dikkatini çekmeyi, aynı zamanda pek de eğitilmiş olmayan Batı Trakya Türk toplumunu hakları konusunda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Bize ilginç gelen, Mehmet Hilmi’nin 1920’lerde bölge Türklerinin sorunlarına ve beklentilerine ilişkin düştüğü notların bir kısmının, günümüzde de ifade edilebilecekleridir. Örneğin eğitim sorunları devam etmekte, Batı Trakyalılar istedikleri müftüyü seçememekte ve arzu ettiği her derneği kuramamaktadırlar. Diğer taraftan bölge tarımında tütün hala yerini korumakta ve esnafın çiftçiye bağımlılığı devam etmektedir.

Batı Trakyalı bir büyüğümüzden bize intikal etmiş olan Yeni Adım koleksiyonu, 17 Mayıs 1930 tarihinde sonlanmaktadır. Mehmet Hilmi ise 1931 yılında vefat etmiştir ve kabri İskeçe’dedir. Bu sebeple Ankara Sözleşmesi’ne Batı Trakya Türklerinin nasıl bir tepki verdiklerine dair herhangi birşey söyleyemiyoruz. Ne de sonraki süreci Mehmet Hilmi’nin kaleminden takip etme şansımız var. Bölgenin 1923-1930 dönemini aydınlığa çıkarmaya çalışanlar, mutlaka Mehmet Hilmi’nin düştüğü notlara göz atmak zorundadırlar. Bu sebeple Batı Trakya Türkleri güçlü bir kalem ve iyi bir organizatör olan Mehmet Hilmi’yi, “kötü zamanların en büyük şansı” olarak anmışlardır ve anmaya devam etmektedirler.

KAYNAKÇA

Aleksandris, Aleksis: “To İstoriko Plesio Ton Ellinoturkikon Sheseon”, *İ Ellinoturkikes Shesis 1923-1987*, Athina, Ekdosis Gnosi, 1988, s. 33-172. **Düster**, 3. Tertip, Cilt (11).

Erdem, Nilüfer: “**Lozan Antlaşması’ndan Günümüze Batı Trakya Türklerinin Eğitim ve Öğretim Birliği Sorunu**”, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

“Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz 2009, s. 93-128.

Eren, Halit: “**Batı Trakya Türk Cemaat ve Vakıf İdareleri**”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989.

“**Batı Trakya Türkleri**”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1995.

Haciantoniyu, Kostas: **İstoria Tis Neoteris Elladas 1821-1941**, Athina, Ekodosis Diyorasis, 2002.

İskeçe Türk Birliği, Ksanthi, Batı Trakya Türklerinin Dernekler Tarihi1, 2003.

Kavaklı, Enver: “Atatürk Devrimleri ve Batı Trakya Türklüğü”, **Batı Trakya Dergisi**, Cilt:16, Sayı: 189, 1983, s. 7-20.

Panayotidis, Nathanail M.: **Musulmaniki Miyonotita Ke Ethniki Sinidisi**, Aleksandrupolis, Ekodosis TEDK, 1995.

Pavlidis, Antonios: “**Yunan Kaynaklarına Göre Mübadele Meselesi**”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Psomiadis, Haralampos: **İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatosis**, Athina, Ekodosis Efesos, 2004.

Soysal, İlhami: **150'likler**, İstanbul, Gür Yayınları, 1985.

Soysal, İsmail: **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945)**, Cilt 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Şerif, Şerafettin: “Batı Trakya Türk Azınlığı'nın Eğitim Sorunları”, **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni Bildirileri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 375-399.

Türk Dış Politikası, (Ed. Baskın Oran), Cilt 1, 8. b., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Üstün, İsmail Şahap: “Gümülcine Hususi Okulu Nasıl Açıldı”, **Batı Trakya Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 56, s. 3-5.

Veremis, Thanos: **Megali Ellines – Eleftherios Venizelos**, Tomos 8, Athina, Ekodosis Ethniki Trapeza, 2009.

Sürelî Yayınlar:

Cumhuriyet Gazetesi

İleri Gazetesi (Batı Trakya'da yayınlanmıştır).

Resmî Gazete

Yarın Gazetesi (Batı Trakya'da yayınlanmıştır).

Yeni Adım Gazetesi (Batı Trakya'da yayınlanmıştır).

Ansiklopedi ve Web Adresleri:

Büyük Larousse Ansiklopedisi

Mehmet Hilmi. Erşim:

<http://www.kultur.gov.tr>

[16 Haziran 2010]

EKLER

